

5. KATALOG OVER ARKEOLOGISKE UNDERSØKELSER I 2006

5.1. ØSTFOLD

Nr. 1

E6-prosjektet Østfold

Bjørnstad søndre, 2047/1, og nordre, 2048/4

Sarpsborg kommune

Graver og bosetningsspor (id81303)

Bronsealder og jernalder

C55766–55776

Utgravningene er presentert sammen med E6-prosjektets andre lokaliteter i Varia 77 (Bergstøl 2009). For oversikt over ¹⁴C-dateringer se Varia 69 (Bårdseth 2008). Prosjektleder: Gro Anita Bårdseth/Per Oscar Nybruget
Rapport: Christian Løchsen Rødsrud, 2008

Litteratur:

Bergstøl, Jostein (red.) 2009. *Arkeologiske undersøkelser 2003–2004*. Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo. (Varia, 77.)

Bårdseth, Gro Anita (red.) 2008. *E6-prosjektet Østfold*, band 5. Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo. (Varia, 69.)

Saksnummer: 06/9134

BJGA

Nr. 2

Viste vestre, 2069/4

Sarpsborg kommune

Reguleringsplan for Hassellia (Eidet) grustak

Bosetningsspor og hulvei (id94954)

C55944

Lokaliteten ligger i dyrket mark på Raet, 60 moh., med utsyn mot Visteflo. Skogen sør for planområdet krysses av et stort hulveisystem. Innenfor planområdet ble 5000 m² avdekket ved maskinell flateavdekking. Det ble påvist 130 strukturer, deriblant 2 mulige hus-tomter, 1 kulturlag knyttet til dyrking, og 2 hulveiløp. Det foreligger kun én datering fra et stolpehull til eldre steinalder, og resultatet kan dermed ikke tillegges stor vekt. En kullprøve fra bunnen av det ene hulveiløpet ble datert til 1020–1200 e.Kr. Det ble funnet en kjerne og enkelte avslag/fragmenter av flint.

Prosjektleder: Wenche Helliksen

Rapport: Hilde Fyllingen, 2007

Saksnummer: 02/9951

BJGA

Nr. 3

Opstad søndre, Nethus, 2073/7, 146

Sarpsborg kommune

Reguleringsplan for Grålum nye ungdomsskole

Bosetningsspor (id94480)

Eldre steinalder og eldre jernalder

C55333–55334

Lokaliteten ligger i dyrket mark på Raet, vest for Tune kirke. Det ble avdekket totalt 1750 m² med maskin. På feltet ble det påvist 125 strukturer, deriblant 1 treskipet langhus, 8 kokegrop, 2 ildsteder og flere strukturer med usikker kontekst/funksjon. To stolpehull i langhuset er datert til førromersk jernalder. Det ble påvist bygg, havre og hvete i makrofossilprøver og dessuten funnet et fragment av glass, flere leirkarskår og brent bein i stolpehull tilknyttet bygningen. Kokegropene hadde varierende form og størrelse, og både runde, ovale og utflytende groper ble dokumentert. En av gropene var tilnærmet rektangulær. To kullprøver fra to runde kokegrop er datert til senmesolitikum. Det er imidlertid usikkert om dette daterer gropene. Dateringene er foretatt på hegg (*Prunus*) og hassel (*Corylus*), og begge prøvene ble tatt ut i profil.

Prosjektleder: Per Oscar Nybruget

Rapport: Katrine Eikrem, 2008

Saksnummer: 05/9122

BJGA

Nr. 4

Hannestad, Gnolden, 2079/47, 543

Sarpsborg kommune

Reguleringsplan for Gnolden gartneri

Bosetningsspor (id90717)

Førreformatorisk tid

C55267

Lokaliteten ligger nær bebyggelse i innmark som er oppbrutt av et mindre skogsparti, bergskjær og skrenter. Det ble avdekket om lag 400 m² med maskin og påvist elleve sikre stolpehull, fem mulige stolpehull, to ildsteder, én kokegrop/ildsted og ett mulig ildsted. Sporene skriver seg trolig fra én eller flere bygninger på flaten nord i undersøkelsesområdet, men det var ikke mulig å definere konkrete huskonstruksjoner eller typologiske trekk. Bosetningens alder og karakter er dermed usikker. To ¹⁴C-prøver fra et stolpehull og et ildsted ble datert til henholdsvis mellomneolitikum

og yngre bronsealder. Prøvene ble tatt ut i profil og inneholdt bjørk og eik. Dateringen til mellomneolitikum er basert på bjørk, men reflekterer neppe bosetningens brukstid.

Prosjektleder: Per Oscar Nybruget

Rapport: Ann Kristin Engh, 2008

Saksnummer: 05/7601

BJGA

Nr. 5

Borregård, 2092/1

Sarpsborg kommune

Nils Pedersens vei 12

Dyrkingsspor (id100666)

Bronsealder (?)

C55762

Undersøkelse av avløpstrasé i forbindelse med kloakk-sanering. Lokaliteten ligger i Kulåsparken – et villanært område med plen og spredte furutrær. Parken ligger på et sandig høydedrag 50 moh., innenfor bykjernen i Sarpsborg. Under fylkeskommunens overvåking av ledningstraseen framkom det et eldre dyrkingslag, spor etter kryssarding og flere flintavslag. KHMs undersøkelse avdekket ytterligere fire strukturer under dyrkingslaget; et markert stolpehull (S3) og tre nedgravinger med ukjent funksjon. Gammelåkerlaget er ¹⁴C-datert til eldre bronsealder, men dateringen er usikker, da det er påvist granpollen i pollenprøver fra ardsoprene.

Prosjektleder: Per Oscar Nybruget

Rapport: Anne E. Skullerud, 2008

Saksnummer: 06/9910

BJGA

Nr. 6

Molle østre, 2/1, Molle vestre, 2/2, Skøyen, 5/1

Spydeberg kommune

Reguleringsplan for E18 Glomma–Kapstad

Bosetningsspor, kokegropfelt, grav (id97631, 97632)

Jernalder

C55945–55957, C55966

Undersøkelsesområdet lå i dyrket mark, i et område preget av leireflater mellom skogkledde åser. Det ble åpnet tre lokaliteter på i alt 18 000 m² ved hjelp av maskinell flateavdekking. I tillegg ble det undersøkt en gravrøys. Alle lokalitetene lå på naturlige høydedrag. På lokalitet 1 ble det undersøkt et treskipet hus og en åpen smiebygning fra førromersk/romersk jernalder, en branngrav og kokegropper fra romertid, og rester etter et treskipet hus og et grophus fra folkevandringstid. Lokalitet 2 besto av et kokegropfelt fra førromersk og romersk jernalder. På lokalitet 3 ble det avdekket to store treskipede langhus fra yngre romertid, én liten

bygning fra samme periode og rester etter ett toskipet hus fra eldre romertid. I nærheten av lokalitet 3 ble det undersøkt en gravrøys fra yngre romertid.

Det framkom et rikholdig boplassmateriale, blant annet ulike typer keramikk, et fragment av begerglass, en håndkvern, et vevlodd, slagg, smieavfall, leireklining og bein. I gravene ble det funnet keramikk, en beinnål og brente dyre- og menneskebein. Ved metallsøk ble det gjort flere funn fra høydedraget ved dagens gårdstun på Skøyen, deriblant en urnesspenne, to spinnehjul av bly og en kniv som kan knyttes til aktivitet i vikingtid/middelalder.

Prosjektleder: Per Oscar Nybruget

Rapport: Hilde Fyllingen, 2008

Saksnummer: 05/2624

BJGA

Nr. 7

Dyre nordre, 93/33

Rygge kommune

Reguleringsplan for Ryggeheimen sykehjem

Bosetningsspor (id100814)

Yngre bronsealder

C55761

Lokaliteten ligger der Raet møter Oslofjorden, om lag 3 km sør for Moss sentrum. Utgravningsområdet ligger på sandgrunn i dyrket mark, 45 moh. Ved maskinell flateavdekking ble det åpnet om lag 1600 m². Det ble påvist deler av et langhus. Det ble også undersøkt fem kokegropper, seks ildsteder, et tjuetalls stolpehull uten tilknytning til huskonstruksjonen og ni groper med ukjent funksjon. Av flere parvis motstående, buede grøfter ble én datert til eldre bronsealder. Hovedtyngden av bosetningsaktivitet tilhører yngre bronsealder, med to kokegropper og to stolpehull datert innenfor tidsrommet 790–410 f.Kr. Det ble funnet skår av keramikk i en kokegrop og tre stolpehull, deriblant randskår og bunnen av et finmagret kar i stolpehull S43. I makroprøvene (ikke nærmere analysert) framkom blant annet hasselnøttskall og enkelte forkullede korn.

Prosjektleder: Per Oscar Nybruget

Rapport: Anne E. Skullerud, 2008

Saksnummer: 06/13160

BJGA

Nr. 8

Øyen nordre, 7/228

Hobøl kommune

Reguleringsplan for del av Øyen nordre

Bosetningsspor (id91564)

Yngre bronsealder og middelalder

C55760

Utgravningsområdet ligger i dyrket mark nordvest for Tomter sentrum. Landskapet preges av oppdyrkede leireflater mellom skogkledde åskammer. Det ble åpnet tre felt på til sammen 675 m² ved maskinell flateavdekking. Det ble avdekket sju strukturer: en kokegrop, en kokegrop/avfallsgrop, et ildsted, to groper og to kullflekker. Strukturene S1 og S2 ble dokumentert som en mulig flatmarksgrav i forbindelse med den fylkeskommunale registreringen, men utgravningen viste at dette var to separate strukturer. Kullprøver fra tre av strukturene viser bruk av området i yngre bronsealder og middelalder. Den siste dateringen var på moderne materiale. Fra registreringen foreligger dessuten en datering fra eldre jernalder.

Prosjektleder: Per Oscar Nybruget

Rapport: Anne E. Skullerud, 2008

Saksnummer: 03/12005

BJGA

Nr. 9

Slottet, 21/1, Skauen, 22/1

Fredrikstad kommune

Atkomstvei til fellesfjøs

Bosetningsspor (id98376)

Førreformatorisk tid

C55765

Lokaliteten ligger i dyrket mark, 50 moh. Traseen for atkomstveien ble avdekket i full bredde med maskin (500 m²). Det ble avdekket 22 strukturer. I alt 15 av disse ble tolket som forhistoriske anleggsspor: kokegroper, ildsteder, stolpehull og andre nedgravninger/anlegg med ukjent funksjon, uten at de kunne settes i noe system. I en av gropene ble det funnet en bit kvartsmagret, forhistorisk keramikk og et flintavslag. ¹⁴C-datering av trekull fra en av kokegropene ga en senmesolittisk datering, men det er usikkert i hvilken grad dateringen er representativ for resten av feltet.

Prosjektleder: Wenche Helliksen

Rapport: Anne Skogsfjord, 2010

Saksnummer: 06/2295

BJGA

Nr. 10

Ambjørnrød, 213/3

Fredrikstad kommune

Reguleringsplan for Ambjørnrød, felt 114 A og B

Steinalderlokalitet (id94474)

Yngre steinalder

C55756

Funnene ble gjort på en vestvendt flate, 25 moh., på vestsida av et skogbevokst høydedrag på Gluppe. Lokaliteten er avgrenset av en bratt skrent mot en elveslette i vest, der Seutelva, riksvei 110 og jernbanetraseen

går parallelt med høydedraget. Funnområdet ligger 200 m øst for jernbanetraseen og 600 m vest for Gluppe søndre.

Boplassporene lå i uforstyrret skogbunn og ble derfor undersøkt etter konvensjonelle metoder. Det ble gravd i mekanisk oppdelte ruter og lag, der graveenhetene var ruter på 50×50 cm, med tykkelse 10 cm. All utgravd løsmasse ble vannsåldet i netting med maskevidde 4 mm. Til sammen 30 m² ble undersøkt i flaten (lag 1). Fordi funnene lå grunt, ble kun 6 m² undersøkt i lag 2. Samlet volum utgravd og vannsåldet løsmasse utgjør således 3,6 m³. Ut fra spredningen av littisk materiale anses boplassen for å være tilnærmet totalgravd.

Det ble ikke påvist kulturlag eller sikre strukturer på lokaliteten. Funn av skjørbrønt stein et stykke nede i funnførende lag flere steder i feltet antydde likevel bruk av ildsteder. Trekull fra funnførende lag ble derfor forsøkt datert. Dette trekullet ga imidlertid så unge dateringer at det ikke kan settes i sammenheng med den påviste steinalderaktiviteten på stedet. Gjenstandsmaterialet fra boplassen er meget begrenset og teller kun 71 stykker slått flint. De littiske funnene er likevel diagnostiske med hensyn til datering og funksjon. Det ble blant annet funnet fire tangepiler, hvorav tre a-spisser og én c-spiss, som samtlige er laget på flekker fra sylindriske kjerner. De typologiske og teknologiske trekkene ved funnmaterialet daterer funnet til mellomneolitikum. En slik datering passer også godt med funnstedets høyde over havet, forutsatt at lokaliteten var strandbundet da den var i bruk. Dagens beliggenhet ut mot en høy og bratt skrent støtter også tolkningen om at lokaliteten lå ved strandlinjen da den var i bruk.

Funnspredningen og det begrensede antallet funn antyder ett, kortvarig besøk, av en liten gruppe. Foruten pilspisser ble det også funnet flere skrapere. Funnmengde og funnsammensetning tyder på at lokaliteten kan ha fungert som en liten jaktstasjon, der man har utnyttet ressurser i nærmiljøet. KHM har inntil nå undersøkt relativt få uforstyrrede mellomneolittiske kystboplasser. Resultatene av undersøkelsen anses derfor for å ha forskningspotensial.

Prosjektleder: Lasse Jakslund

Rapport: Lasse Jakslund, 2014

Saksnummer: 05/18780

LJA

Figur 5.1. Utgravningsfeltet på Ambjørnrød i Fredrikstad kommune i Østfold (katalognr.10). Foto: L. Jaksland, KHM.
Figure 5.1. The excavation area at the middle Neolithic site at Ambjørnrød in Fredrikstad Municipality, Østfold County. Photo: L. Jaksland, Museum of Cultural History.

Figur 5.2. Steingjenstander fra den mellomneolittiske lokaliteten på Ambjørnrød i Fredrikstad kommune (katalognr.10). Fragmenter av pilspisser (øverst) og skrapere (nederst). Foto: L. Jaksland, KHM.

Figure 5.2. Stone tools from the middle Neolithic site at Ambjørnrød. Photo: L. Jaksland, Museum of Cultural History.

Nr. 11*Hauge vestre, 735/3, 212*

Fredrikstad kommune

Reguleringsplan for del av Dikeveien, Hauge vestre

Bosetningsspor (id29645)

Yngre bronsealder, eldre jernalder

C55970–55978

Omfattende undersøkelse av et stort bosetningsområde som ligger 3,5 km nordøst for Fredrikstad sentrum. Lokaliteten ligger på en flat leirslette langs Glommas vestbredd. Landskapet faller ned mot elva 400–500 m øst for boplassen. I vest stiger terrenget mot en skogkledd åsrygg. Innenfor et 50 daa stort område ble det åpnet tre lokaliteter (lokalitet A–C: totalt ca. 20 000 m²) med maskin. Lokalitet D og E av samme reguleringsplan ble undersøkt i 2005. ¹⁴C-dateringer og keramikfunn indikerer en bosetning i området fra yngre bronsealder til romertid, med klart tyngdepunkt i førromersk jernalder. På utgravningsområdet ble det blant annet funnet et høyt antall keramikkskår, brente bein fra kloddyr, pattedyr og storfe, en mulig beinnål, to bryner, en leireperle og biter av leirklining.

Lokalitet A: Det ble påvist 51 forhistoriske anleggspor: kokegroper, mulige stolpehull og nedgravinger med ukjent funksjon. Lokaliteten ble nedprioritert og kun tre kokegroper og to groper nærmere undersøkt. Én av gropene (S806) rommet en del brente bein bestemt til pattedyr og kloddyr. Gropa tolkes som en avfallsgrop. Én kokegrop ble datert til overgangen førromersk jernalder/romertid.

Lokalitet B: Det ble påvist 838 kokegroper, stolpehull og nedgravinger. Sporene representerte fem treskipede langhus fra yngre bronsealder og førromersk jernalder. Hus 4 hadde dessuten en sein bruksfase i yngre romertid. Den avvikende datering under støttes av funn av glittet keramikk. I makrofossilprøver fra hus 1 og 2 er det blant annet påvist korn fra bygg og havre. Det er ikke foretatt noen videre romlig analyse eller funksjonsinndeling. Omkring husene ble det avdekket en rekke andre nedgravinger, stolpehull og kulturlagsrester. Tunområdet ble også krysset av to hulveiløp. Anleggsporene er entydig datert til førromersk jernalder. Blant nedgravningene er en mulig keramikkvovn (S109). I gropa ble det funnet 5,7 kg udekorert, grovmagret keramikk, både rand-, buk- og bunnskår.

Lokalitet C besto i stor utstrekning av kokegroper. Det ble påvist sju kokegroper, ett stolpehull og tre nedgravinger. Én kokegrop (S7) ble datert til overgangen førromersk jernalder–romertid, og kokegropfeltet tilhører derfor trolig områdets senere bruksfase.

Prosjektleder: Per Oscar Nybruget

Rapport: Ole Kjos, 2008

Saksnummer: 06/5222

BJGA

5.2. AKERSHUS**Nr. 12***Dæli, 3/1*

Vestby kommune

Reguleringsplan for Deli skog nord

Bosetnings- og dyrkingsspor (id35597–R1, R2, R3 og R5)

Yngre bronsealder–nyere tid

C55679–55681

Undersøkelsesområdet lå mellom gamle og nye E6, ca. 1,1 km sør for Vestby sentrum, og besto av både dyrket mark og skog. I sør grenset planområdet mot Deli industripark. De undersøkte lokalitetene er omgitt av et rikt kulturlandskap med nærhet til flere gravhauger og gravfelt. Undersøkelsen omfattet bosetningsspor innenfor R1 og R3 og rydningsrøyser og mulig hulvei innenfor R2. R1 og R2 lå i østre del av planområdet, mens R3 lå i nordvestre del. Den mulige hulveien ble avskrevet, og strukturene registrert under R5 ble ikke gjenfunnet, da det aktuelle området sto under vann. Områdene med bosetningsspor innenfor R1–R3 ble flateavdekket med maskin.

Innenfor R1 ble det avdekket en kokegrop, et større område med kull og to nedgravinger som er mulige rester av flatmarksgraver. Det ble funnet til sammen 13 leirkarskår i de to nedgravningene. Kokegropa er datert til tidsrommet 200 f.Kr.–140 e.Kr., mens øvrige strukturer på feltet er datert til overgangen mellom yngre bronsealder og førromersk jernalder. Røysfeltet på R2 er sannsynligvis knyttet til åkerbruk, slått eller beite i nyere tid. I tillegg framkom enkelte nedgravinger som også trolig er fra nyere tid. På R3 framkom fem kokegroper der dateringene viser brukstid i perioden yngre bronsealder–eldre romertid, 790 f.Kr.–130 e.Kr.

Prosjektleder: Margrete Figenschou Simonsen

Rapport: Ole Kjos, 2006

Saksnummer: 05/6495

GGB

Nr. 13*Labo nordre, 134/1*

Vestby kommune

Oppføring av privatbolig

Bosetningsspor (id94271)

Vikingtid–1700-tallet

C55758

Lokaliteten ligger i utkanten av Son, 40 m NØ for tunet på Labo søndre, 100 m S for tunet på Labo nordre og 180 m SØ for elva Såna (Høleselva). Funnene ble gjort på «Solfjell», en liten, traufornet bergformasjon fylt med løsmasser, i et ellers fulldyrket landskap. Flaten på Solfjell har tidligere også vært dyrket, men hadde ved undersøkelsestidspunktet ligget brakk i noen tiår. Vegetasjonen på platået hadde karakter av eng med enkelte løvtrær.

Under registreringen ble det gravd prøveruter i dyrkingslaget, men det ble ikke sjaktet. I prøverutene ble det blant annet funnet flint. På bakgrunn av registreringsresultatene satte KHM i gang en begrenset steinalderundersøkelse på stedet. Gjenstandsfunnene som framkom i starten av museets undersøkelser, var imidlertid mer forenlige med bosetningsaktivitet fra yngre jernalder og senere perioder enn med steinalderbosetning. Steinalderundersøkelse med graving av ruter ble derfor tidlig oppgitt til fordel for flateavdekking med gravemaskin.

Den undersøkte flaten dekket et areal på tilnærmet 450 m² og var fullstendig avgrenset av berg i dagen. På flaten ble det funnet tre tufter etter bygninger med takbærende veggkonstruksjoner samt enkelte stolpehull, som trolig er spor etter to eldre hus med takbærende stolper. Den eldste bosetningsfasen var betydelig forstyrret av den yngre bosetningen. Gjenstandsmaterialet fra undersøkelsene er omfattende. En stor andel er fragmenter av steingods og keramikk fra 1600–1700-tallet, mens bare en mindre andel av gjenstandsfunnene kan knyttes til førreformatorisk tid.

¹⁴C-datering av trekull fra stolpehull fra den eldste bosetningsfasen går tilbake til andre halvdel av vikingetid. Gjenstandsfunn som sannsynligvis stammer fra denne perioden, er blant annet to perler av jett, én glassperle og ett fragment av rav. Disse funnene kan imidlertid ikke knyttes direkte til de ¹⁴C-daterte strukturene. I tillegg ble det funnet en del klebersteinsgjenstander og fragmenter av slike, som kan stamme fra både eldste og yngste bosetningsfase. Ut fra ¹⁴C-dateringer og kronologiske holdepunkter i gjenstandsmaterialet synes platået å ha hatt en kontinuerlig bosetning fra annen halvdel av vikingetid og fram til fraflytning en gang på 1700-tallet. Inndelingen i en eldre og yngre bosetningsfase representerer derfor ikke et kronologisk brudd i bosetningen, men viser heller til en omorganisering av tunet og et skifte i byggeskikk, fra bruk av hus med takbærende, innvendige stolper til hus med takbærende vegger.

Til tross for oppdyrking i moderne tid var sporene fra yngste bosetningsfase relativt godt bevart. Grunnplanet på de tre byggene som har stått her i denne fasen, kunne dokumenteres med relativt stor

sikkerhet. På den største av tuftene har det stått en rektangulær årestue med utvendige mål ca. 10×6 m. Innenfor grunnplanet ble det påvist et rektangulært og symmetrisk anlagt ildsted/åre. De ytre vegglinjene er definert delvis av veggfundamenter av stein og sva-berg og delvis av gulvlag og vegggrøfter. Det ble ikke påvist stolpehull i tilknytning til tufta, noe som tilsier at veggene har vært takbærende. Bygningsteknikken har trolig vært alminnelig lafting ettersom det heller ikke fantes spor etter hjørnestolper. Et bordfragment fra gulvlaget, som etter alt å dømme stammer fra gulvplank, er ¹⁴C-datert til høymiddelalder, og antyder at det var tregulv i stua på dette tidspunktet. Andre ¹⁴C-dateringer, blant annet fra ildstedet, og kronologiske trekk ved gjenstandsmaterialet sannsynliggjør at stua har vært i bruk fra tidlig middelalder og fram til 1700-tallet. Gjenstandsfunnene tyder på at stua har fungert som bolig.

Den andre av de tre bygningene fra yngste fase har hatt utvendige mål på ca. 6×3 m og er definert ut fra plasseringen av syllsteiner og utbredelsen av gulvlag. Bygningen har hatt en takbærende veggkonstruksjon og har trolig vært oppført i alminnelig laft. Særegent for denne tufta var at det innenfor grunnplanet fantes et massivt og homogent lag av neve- til hodestor bryggestein. Dette bryggesteinslaget var distinkt avgrenset av tre av vegglinjene, mens ingen veggeffekt kunne påvises i forbindelse med veggen som vendte ut mot tunet. Her fortsatte det opptil 0,6 m tykke bryggesteinslaget utover vegglinjen og inn på tunet, i en vifteform. Dette antyder at bryggestein er kastet ut av bygningen, ut på tunet, og da trolig gjennom en relativt åpen veggløsning. De store mengdene bryggestein, både innenfor og utenfor tufta, antyder at bygningen har hatt en spesialisert funksjon, sannsynligvis som eldhus, bryggerhus eller liknende. Flere ¹⁴C-dateringer av trekull fra bryggesteinslaget tilsier at også denne bygningen var i bruk fra tidlig middelalder. Gjenstandsfunn fra gulvlaget i tufta, blant annet fragmenter av 1700-talls steingods, antyder at bygningen har vært i bruk fram til 1700-tallet.

I den siste av tuftene fra yngste bosetningsfase kunne det skilles ut flere ulike byggetrinn, og disse synes å ha vært relatert til omtrent samme grunnplan. Til tross for moderne og stedvis store forstyrrelser i de øvre nivåene i tufta, viser ¹⁴C-dateringer og kronologisk distinkte gjenstandsfunn at hustomta har vært bebygd fra høymiddelalder og fram til 1700-tallet. Sporene etter eldste byggetrinn lå opptil 1 m under overflaten og var svært godt bevarte. ¹⁴C-dateringer og funn fra dette eldste byggetrinn samstemmer med en datering til høymiddelalder. På dette tidspunktet sto det et lite grophus med forsenket gulv på stedet. Grunnplanet

var tilnærmet kvadratisk, med mål ca. 3×3 m. Nedre deler av samtlige fire vegger var intakte, men i ulik høyde, i form av et ulikt antall liggende veggbord av eik. Også nedre del av en slisset hjørnestolpe av eik var bevart. Hjørnestolpen og veggbordene viser at bygningen har vært en sleppveggskonstruksjon, der endene av de liggende veggbordene var sammenføydd med slissede hjørnestolper. Under veggkassa lå det to bunnstokker av furu. I disse var det parallelle rekker med borede hull, trolig spor etter fjernede gulvbord som har vært festet med treplugger. Foruten velbevarte bygningsdeler ble det gjort relativt få gjenstandsfunn som kan knyttes til denne tidligste bygningsfasen. Under gulvnivå, i en liten, grunn avfallsgrop, ble det funnet rester av skinnsko, en flettet vidjering og et fragment av steingods av tidlig type. Skinnskoene er todelt, har hatt sammensydd over- og underlær og er av typen som var vanlig i høymiddelalder. Relativt tidlig etter oppføringen, og senest før inngangen til senmiddelalder, ble grophuset bygd ned og nivået under normalt bakkeplan gjenfylt. Dette skyltes sannsynligvis dårlige dreneringsforhold. Gulvplanet i grophuset

lå vel en meter under plataets dreneringsterskel, og dette må ha medført store problemer med vanninnslag.

Funnene på Labo var av en helt annen karakter enn forutsatt, noe som medførte at funnene ikke ble like godt dokumentert som man kunne ha ønsket. Fordi middelalderbosetning utenfor de større byene stadig er lite belyst gjennom arkeologiske undersøkelser, representerer likevel utgravningsresultatene et forskningspotensial. Særlig er funnene interessante i forhold til diskusjonen omkring handelssteder og mindre tettsteder utenfor de større middelalderbyene. Videre kan funnet være et bidrag til diskusjonen rundt byggeskikk og endringen av denne fra yngre jernalder til tidlig middelalder.

Prosjektleder: Lasse Jaksland

Rapport: Lasse Jaksland, 2014

Saksnummer: 05/19246

LJA

Figur 5.3. Utgravningsfeltet på Labo i Vestby kommune i Akershus (katalognr.13). Snø og kuldegrader skapte krevende utgravningsforhold. Foto: L. Jaksland, KHM.

Figure 5.3. The excavation area at Labo in Vestby Municipality, Akershus County. Snow and low temperatures caused difficult conditions for the investigation. Photo: L. Jaksland, Museum of Cultural History.

Figur 5.4. Grophus med sleppveggskonstruksjon på Labo (katalognr.13). Nederste delen av veggene var bevart. Det ble satt opp telt over deler av området for å gjøre videre utgravning mulig. Foto: L. Jakslund, KHM.

Figure 5.4. The lower part of the walls in the wooden pit house at Labo was well preserved. Photo: L. Jakslund, Museum of Cultural History

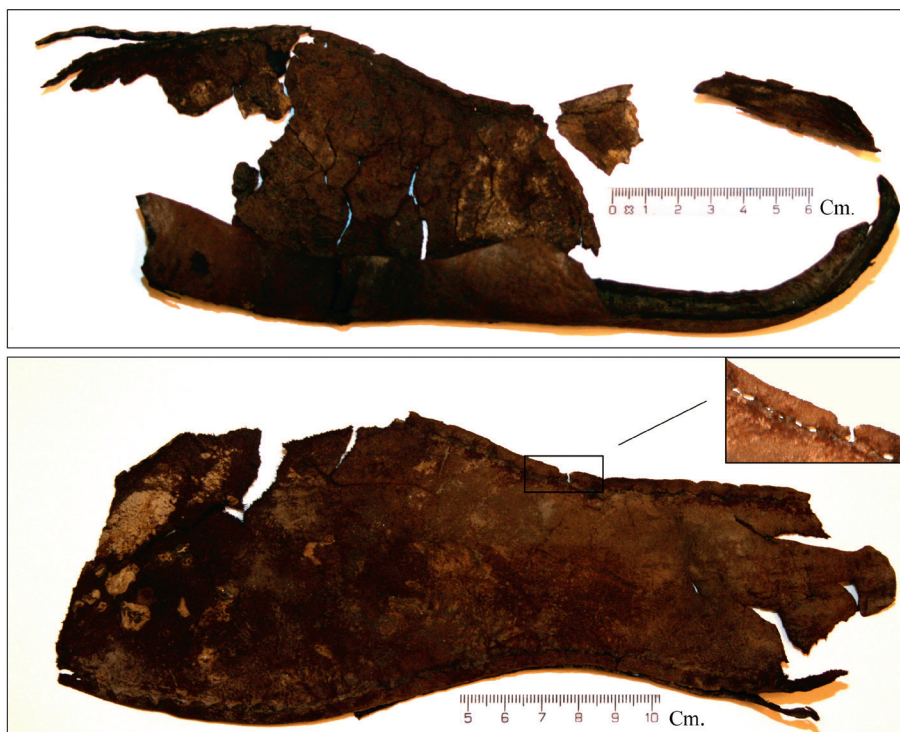

Figur 5.5. Området inneholdt mange gjenstander som stammer fra bruken av tuftene. Bildet viser en del av en bakstehelle fra Labo i Vestby kommune i Akershus (katalognr.13). Foto: L. Jakslund, KHM.

Figure 5.5. The area contained many artefacts representing everyday life at Labo. The picture shows a stone griddle. Photo: L. Jakslund, Museum of Cultural History.

Figur 5.6. Vektlodd formet som en hest fra Labo i Vestby kommune i Akershus (katalognr.13). Foto: L. Jakslund, KHM.
Figure 5.6. A horse-shaped weight from Labo. Photo: L. Jakslund, Museum of Cultural History.

Figur 5.7. Skinnsko med sammensydd over- og underlær fra Labo (katalognr.13). Typen er vanlig i høymiddelalder. Foto: L. Jakslund, KHM.

Figure 5.7. A leather shoe from Labo. The type was common in the Middle Ages. Photo: L. Jakslund, Museum of Cultural History.

Nr. 14*Nøstvet, 107/1, 2 og 8*

Ås kommune

Reguleringsplan for E6 Vinterbro–Assurtjern

Hulvei (id89251)

Middelalder–nyere tid

C55942

Undersøkelsesområdet lå i fjellskråningen på østsida av dalgangen fra Vinterbro mot Gjersjøen. Hulveien er del av en sti som passerer den smale dalgangen ved Vinterbro oppe i fjellsida på vestsida av Fålesloråsen østre og ned mot en vik i Gjersjøen i nord. Den passerer rett innunder den bratte fjellsida av åsen, der det ligger en bygdeborg (id58409).

Den arkeologiske undersøkelsen av hulveien var todelt. Først ble veistrekningen (hulvei og sti) mellom E6-skjæringen og plataet nedenfor bygdeborgen på Fålesloråsen gjennomført med metallsøker. Drøyt 20 gjenstander ble funnet. Deretter ble hulveien snittet med maskin på to steder. Den ene sjakta ble plassert på tvers av hulveien i skråningen, der hulningen av veien var som dypest. Den andre sjakta snittet hulveien på flaten nedenfor, der de eroderte massene fra det uthulte partiet var avsatt. Begge sjakter, men særlig den nederste, viste at veien har hatt flere faser og løp, både horisontalt og vertikalt.

Et par av gjenstandene (hesteskosøm) som ble funnet ved hulveien, kan dateres til 1400–1500-tallet, mens andre gjenstander viste at veien også må ha blitt benyttet opp i nyere tid. De eldste gjenstandene peker mot bruk av hest som ride- eller kløvdyr, mens de yngste viser fotvandring og muligens tømmerdrift. Prosjektleder: Hulda Brastad Bernhardt

Rapport: Ellen Anne Pedersen, 2007

Saksnummer: 05/17070

GBB

Nr. 15*Kjørbo, 52/46*

Bærum kommune

Reguleringsplan for Kjørbo magasinleir

Steinalderlokalitet (id94756)

Yngre steinalder

C55757

Lokaliteten lå i utkanten av Sandvika sentrum, på vestvendt terrasse, på en liten, skogbevokst bergkulle, i et ellers kraftig nedbygd område. Funnstedet lå 29 moh., 630 m sørvest for Sandvika jernbanestasjon. Boplassporene lå i uforstyrret skogbunn og ble derfor undersøkt etter konvensjonelle metoder. Det ble gravd i mekanisk oppdelte ruter og lag, der graveenhetene var ruter på 50×50 cm, med tykkelse 10 cm. All utgravd løsmasse ble vannsåldet i netting

med maskevidde 4 mm. Fordelt på to hovedfelt og enkeltstående prøveruter ble 29,75 m² undersøkt i flaten (lag 1). Funnene lå relativt grunt, derfor ble kun 5,75 m² av lag 2 og 0,75 m² av lag 3 utgravd. Samlet volum utgravd og vannsåldet løsmasse utgjør således 3,63 m³. Med hensyn til spredning av littisk materiale anses boplassen for å være totalundersøkt.

Det ble ikke påvist kulturlag eller sikre strukturer på lokaliteten. Funn av skjorbrent stein et stykke nede i funnførende lag flere steder i feltet antyder likevel bruk av ildsteder. Trekull fra funnførende lag ble forsøkt datert, men ga så unge dateringer at trekullet ikke kan settes i sammenheng med den påviste steinalderaktiviteten på stedet. Gjenstandsmaterialet fra boplassen er relativt begrenset og teller 335 funn. Av disse er 250 slått flint, 81 er av bearbeidet skifer, mens 4 er brente beinfragmenter. Funnmaterialet er diagnostisk med hensyn til datering, og til en viss grad med hensyn til funksjon. Det er blant annet funnet elleve skiferspisser, inkludert fragmenter av slike, og fire flintfragmenter med spor etter sliping (øksefragmenter). De kronologiske holdepunktene i funnmaterialet, sammen med topografiske forhold og funnstedets høyde over havet (29 moh.), gjør at lokaliteten etter all sannsynlighet var strandbundet og i bruk i mellomneolitikum.

Avfallsmateriale av skifer og skiferspisser viser at det er produsert pilspisser av skifer på lokaliteten. Teknikken som er benyttet, er en såkalt «sjokoladeplateteknikk», der man gjennom å slipe/sage ut rektangulære rutemønstre i en skiferplate har fått ut en rekke pilspissemner for videre bearbeiding. Råstoffet er kalkholdig og har tilsvarende karakter som lokalt forekommende, kambrosiluriske skifre og er trolig anskaffet i umiddelbar nærhet av boplassen. Flintfunnene er relativt fåtallige (250 stykker) og lite diagnostiske. Forekomsten viser likevel at det har foregått annen aktivitet enn kun produksjon av skiferspisser på stedet. Det har trolig også vært jaktet i området, og lokaliteten kan ha fungert som en liten jaktstasjon. Det begrensede antallet funn antyder ett eller et fåtall, kortvarige besøk av en liten gruppe. Fra tidligere er det undersøkt relativt få uforstyrrede mellomneolittiske boplasser innenfor museets ansvarsområde. Utgravningsresultatene må derfor anses for å ha forskningspotensial.

Prosjektleder: Lasse Jaksland

Rapport: Lasse Jaksland, 2014

Saksnummer: 05/18780

LJA

Figur 5.8. Utgravning av steinalderlokaliteten på Kjørbo i Bærum kommune i Akershus (katalognr.15). Anne Skogsfjord i forgrunnen. Foto: L. Jaksland, KHM.

Figure 5.8. Excavation of the Stone Age site at Kjørbo in Bærum Municipality, Akershus County. The site is dated by typology to the middle Neolithic. Photo: L. Jaksland, Museum of Cultural History

Figur 5.9. Steingjenstander fra lokaliteten på Kjørbo (katalognr.15). Det ble blant annet funnet elleve skiferspisser samt mange fragmenter av skifer, som viser at det har foregått produksjon av slike spisser på lokaliteten. Foto: L. Jaksland, KHM.

Figure 5.9. Stone tools from the site at Kjørbo. Among the findings, there were eleven projectile points made from slate as well as many fragments of slate representing the production of such points at the site. Photo: L. Jaksland, Museum of Cultural History.

Nr. 16*Vestby søndre, 45/1*

Sorum kommune

Reguleringsplan for Vestbyfeltet

Bosetningsspor, kullgroper (id64827-R1, 33991-R2, 64828-R3)

Eldre jernalder, middelalder og nyere tid

C55216–55218

Den arkeologiske undersøkelsen omfattet tre mindre lokaliteter (R1–R3) som samtlige lå i skogsterreng. R1 og R2 ble undersøkt ved maskinell flateavdekking, men på R1 ble det i startfasen gravd prøveruter og vannsåldet jordmasser, da det ved registreringen ble funnet keramikk i torvlaget. Ved graving av prøveruter framkom kun enkelte fragmenter av brente bein. Flateavdekkingen på R1 frambrakte tre steinsamlinger med skjørbrent stein, brente og ubrente bein i tillegg til brent leire. Det framkom også to områder med brent leire og rester av et ildsted. Ildstedet er datert til folkevandringstid. Innenfor R2 framkom tre kokegroper og ett kullag. Kokegropene var svært nedpløyde, og to av dem er datert til yngre romertid–folkevandringstid. R3 lå nordøst for R1 og R2 og omfattet fem kullgroper, som samtlige ble undersøkt. To av gropene var ovale, to var runde, og én var rektangulær med avrundede hjørner. Kullgropene er trolig relatert til smievirksomhet. Tre av kullgropene er ¹⁴C-datert og viser til aktiviteter i høy- og senmiddelalder og etterreformatorisk tid.

Prosjektleder: Hulda Brastad Bernhard

Rapport: Kathrine Eikrem, 2007

Saksnummer: 05/21278

GBB

Nr. 17*Aas, 81/32*

Ullensaker kommune

Reguleringsplan for Ekornrudsetta 1, 2 og 3

Tjæremile og kullgrop (mangler id-nummer)

Middelalder, nyere tid

C55285–55286

Undersøkelsesområdet lå i tidligere beplantet skog og besto av delvis gjengrodde hogstflater. Det var små høydeforskjeller med unntak av en ravine som løp i tilnærmet nord–sør-retning gjennom området. Utgravningsobjektene omfattet en tjæremile (C55285) og en kullgrop (C55286). Det var benyttet en ravine ved anleggelse av mila, slik at tjæregrofta rant ned i den naturlige fosenkningen i terrenget. Mila ble modellert i 3D og videre dokumentert ved graving av fire profiler, som ble tegnet og fotografert. Det ble tatt prøver av kull, tyrispik og never fra tjæremila. ¹⁴C-dateringene viser at tjæremila er fra nyere tid,

med tre dateringer yngre enn 1655 e.Kr. Det ble i tillegg undersøkt et anlegg tolket som en ferdigstilt tjæremile som aldri hadde vært tatt i bruk. Kullgropa var rund og hadde flat bunn og skrå sidekanter. Den ble undersøkt ved snitting med maskin, og profilet ble dokumentert. Det kunne ikke trekkes noen konklusjon om hvordan vedstablingen var gjort. Kullgropa ble datert til middelalder.

Prosjektleder: Margrete Figenschou Simonsen

Rapport: Christian Løchsen Rødsrud, 2010

Saksnummer: 06/7029

CLR/MFS

Nr. 18*Trollerud, 82/1, 2*

Eidsvoll kommune

Oppføring av samdriftsfjøs

Gårdsanlegg (id97553)

Eldre jernalder

C55279–55283, C56453

Utgravningsfeltet lå på en oppdyrket flate vest for tunet på Trollerud gård, et par kilometer nord for Dal. Det ble avdekket ca. 3575 m² med maskin og dokumentert i alt 352 strukturer, som blant annet omfattet 200 stolpehull, 65 kokegroper, 23 ildsteder, 1 mulig grophus, 1 grøft/gjerde samt udefinerte anleggsspor. I alt tre treskipede langhus ble skilt ut, og disse hadde en dokumentert lengde fra 20 til 38,5 m, det siste noe usikkert. I samtlige kunne det påvises flere ildsteder. Disse husene har konvekst midtskip og synes å være todelte vurdert ut fra avstanden mellom grindparene. Videre ble det påvist to hustomter som det ikke var tid til å undersøke fullstendig, hvorav det ene har vært treskipet. De treskipede langhusene er alle orientert parallelt NNØ–SSV, hvorav to hus overlapper delvis. En grøft, tolket som fundament for et gjerde mot nord, avgrenser den sentrale delen av tunområdet mellom langhusene. Det foreligger 25 ¹⁴C-dateringer, som viser at husene er fra romertid og folkevandringstid, men det foreligger også flere dateringer til førromersk jernalder, og muligens kan bosetningen på stedet gå så langt tilbake i tid, men dette kan ikke fastslås med sikkerhet ut fra foreliggende analyser. Kokegropene er datert til samme perioder. Det ble funnet langt mer enn forhåndsberegnet, og hele tiltaksområdet kunne ikke avdekkes. Av gjenstander må bemerkes funn av flere spillebrikker laget av leire samt skår av keramikk med glittet ytterside.

Prosjektleder: Margrete Figenschou Simonsen

Rapport: Christian Løchsen Rødsrud, 2006, revidert 2014

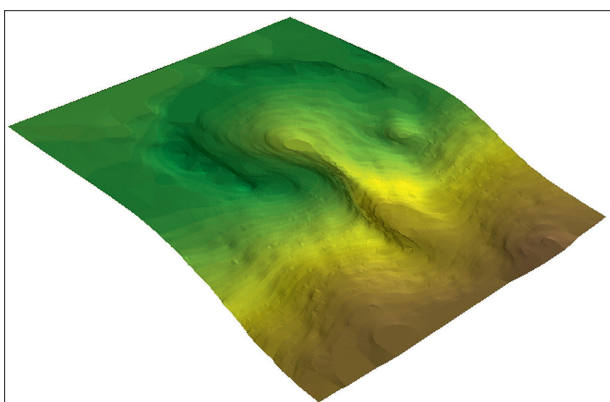
Saksnummer: 06/1202

MFS

Figur 5.10. Tjæremile etter fjerning av vegetasjon på Aas i Ullensaker kommune i Akershus (katalognr.17). Foto: Ch.L. Rødsrud, KHM.

Figure 5.10. A tar kiln before excavation at Aas in Ullensaker Municipality, Akershus County. Photo: Ch. L. Rødsrud, Museum of Cultural History.

Figur 5.11. 3D-modell av tjæremila på Aas i Ullensaker (katalognr.17), KHM.

Figure 5.11. A 3D model of the tar kiln at Aas.

Nr. 19

Hjera, 92/61 mfl.

Eidsvoll kommune

Reguleringsplan for Bjørnsrud skog

Hulvei, kullmile og dyrkingsspor (id45637)

Middelalder

C55941

Planområdet lå mellom E6 og Dal stasjon, ca. 1 km vest for Dal stasjon. Undersøkelsen omfattet en hulvei og en kullmile i hulveiens nordende. Ved undersøkelsen ble det også observert at hulveien gikk gjennom et kulturlandskapsavsnitt med fossil åker. Den undersøkte hulveien var en del av stien mellom Moen og elven Risa og var bevart i en lengde på ca. 60 m, en bredde på opptil 3 meter og en dybde på inntil 1 meter. Hulveien ble kategorisert som kasseformet hulvei, det vil si at den var bredere enn en ridesti, og benyttet til vogner og kjerrer. Det ble gravd to sjakter i hulveien med maskin, én som omfattet hulveien og kullmilen, og én i søndre ende av hulveiløpet. I tillegg ble hulveien gått over med metallsøker. Utgravningen viste at veien må ha eksistert og fått sin brede kasseform før kullmilen ble anlagt. Den eldste dokumenterte veien kan ha hatt en indre bredde på minst 1,40–1,50 m. Seks faser av veiens historie ble utskilt i sjakt 2. Et kullsjikt på en usedvanlig humpete veibane er tolket som spor etter kullkjøring. Det ble analysert en pollenserie bestående av åtte prøver. Alle prøvene foruten den fra undergrunnen var pollenførende og ga informasjon omkring dyrking og vegetasjonen på stedet.

Figur 5.12. Flyfotoet viser utgravningsfelt på Trollerud i Eidsvoll kommune i Akershus (katalognr.18). En del av strukturene er allerede undersøkt og synes som nedgravinger på bildet. Foto: T. Heibreen, KHM.

Figure 5.12. Aerial photo showing the excavation area at Trollerud in Eidsvoll Municipality, Akershus County. Some of the postholes from two longhouses are already excavated and show clearly in the picture. Photo: T. Heibreen, Museum of Cultural History.

Åkeren i skråningen nedenfor kullmila har vært dyrket i flere omganger etter at veien var etablert, både før og etter kullkjøringen. Funn av asymmetriske hesteskosøm i bunnen av hulveien utelukker ikke en datering av hulveiens eldste fase til middelalder.

Prosjektleder: Hulda Brastad Bernhardt

Rapport: Ellen Anne Pedersen, 2007

Saksnummer: 0673626

GBB

5.3. OSLO

Nr. 20

O lille, 77/106 (Vitaminveien 7-9)

Oslo kommune

Reguleringsplan for Storo Storsenter

Aktivitetsspor

Eldre jernalder (id95788)

C55969

Lokaliteten ligger på en flate som er sterkt planert ut og oppfylt. Arealet preges av næring- og industrivirksomhet.

Undersøkelsesområdet ved Storosenteret ligger 300 m nordøst for tunet på Lille O. Fra gården er det tidligere funnet blant annet en tykknakket øks og en kølle fra steinbrukende tid samt to tveeggede sverd fra vikingtid (C27682, C27729, C24829, C24438). Det ble avdekket et område på ca. 130 m². Området var kraftig forstyrret av anleggsvirksomhet og påførte masser, på opptil to meter. Trolig har det vært beite- og jordbruksland her fram til 1937, da det ble etablert et jernverk på stedet. Det ble bestemt å avslutte undersøkelsen etter at 130 m² var åpnet, fordi potensialet for å finne bevarte strukturer var lite og det kun ble funnet deler av en kokegrop. Kokegropa ble datert til overgangen mellom førromersk jernalder og eldre romertid.

Prosjektleder: Margrete Figenschou Simonsen

Rapport: Christian Løchsen Rødsrud, 2007

Saksnummer: 05/20982

MFS

Nr. 21

O lille, 77/114 (Nycorveien 1)

Oslo kommune

Opparbeiding av kabeltrasé og byggegrop
Dyrkings- og aktivitetsspor
Yngre steinalder, eldre jernalder og middelalder
(id97552)

C55209

Undersøkelsesområdet ligger på en flate ca. 200 m nordøst for tunet på Lille O. Området er i dag en del av nærings- og industriområdet ved Storo, men var jordbruksland inntil 1950. Fra gården er det tidligere funnet blant annet en tykknakket øks og en kølle fra steinbrukende tid samt to tveeggeet sverd fra vikingtid (C27682, C27729, C24829, C24438). Det ble avdekket et område på ca. 210 m² fordelt på to felt. Området var kraftig forstyrret av anleggsvirksomhet og påførte masser. Det ble dokumentert 31 strukturer, som etter snitting er tolket som spor etter jordbruksaktivitet, slik som pløyespor, og nedgravinger med ukjent funksjon. I tillegg ble det funnet et mulig stolpehull og tre groper. Av gjenstandsfunn ble det stort sett funnet avfall fra etterreformatorktid i form av glass, porselen, jern, tegl og glasert keramikk. Fem av strukturene ble datert. Dateringene viser stor spredning i tid: neolitikum, romertid og middelalder.

Prosjektleder: Margrete Figenschou Simonsen

Rapport: Christian Løchsen Rødsrud, 2008

Saksnummer: 06/5873

MFS

Nr. 22

Refstad, 84/186, 187

Oslo kommune

Reguleringsplan for Økern torgvei 13 og Økernveien 196

Bosetningsspor (id90853, 90854, 90869)

Eldre jernalder

C55263

Undersøkelsesområdet lå i et opparbeidet grøntområde på en høyde sør for Bjerke travbane. Herfra er det en fin utsikt over Oslofjorden, mens området rundt preges av industri- og boligbebyggelse. I nærområdet rundt Refstad er det tidligere gjort flere funn fra jernalder. På nabogården Sinsen er det i en gravhaug funnet flere skålformete- og treflikede spenner fra vikingtid (C2222–2225). Under tomtegraving ble det på samme gård funnet en spydspiss av jern, skår av et kleberkar og en øks fra samme periode (C23082). Ved undersøkelsen i 2006 ble det åpnet to felt og avdekket til sammen 1500 m². Lokalteten var dekket av påførte masser i en mektighet på opptil 3 m, noe som medførte at det ikke var mulig å avdekke så mye som planlagt. Det ble dokumentert 87 anleggsspor og skilt ut 15 kokegroper, 11 sikre og usikre stolpehull samt 2 strukturer med ukjent funksjon. Kokegropene lå samlet i ett felt på

det høyeste punktet. Det ble i samme område dessuten funnet stolpehull, hvorav fem lå på rekke. Disse varierte i form og dybde, og det er derfor usikkert om de tilhører samme bygning. I én struktur ble det funnet sju keramikkskår av ett og samme kar av finere gods, av eldre jernaldertype. Det ble ikke påvist anleggsspor på det andre feltet, som ble åpnet. Det er foretatt 13 ¹⁴C-dateringer som ligger i førromersk jernalder og strekker seg inn i første del av eldre romertid.

Prosjektleder: Hulda Brastad Bernhardt

Rapport: Line Grindkåsa, 2008

Saksnummer: 05/6951

MFS

Nr. 23

Jomfrubraaten med Munkehagen Søndre, 235/47
(*Sjømannshjemmet*)

Oslo kommune

Etablering av jordgravd høyspentkabel i

Karlsborgveien—revidert trasé

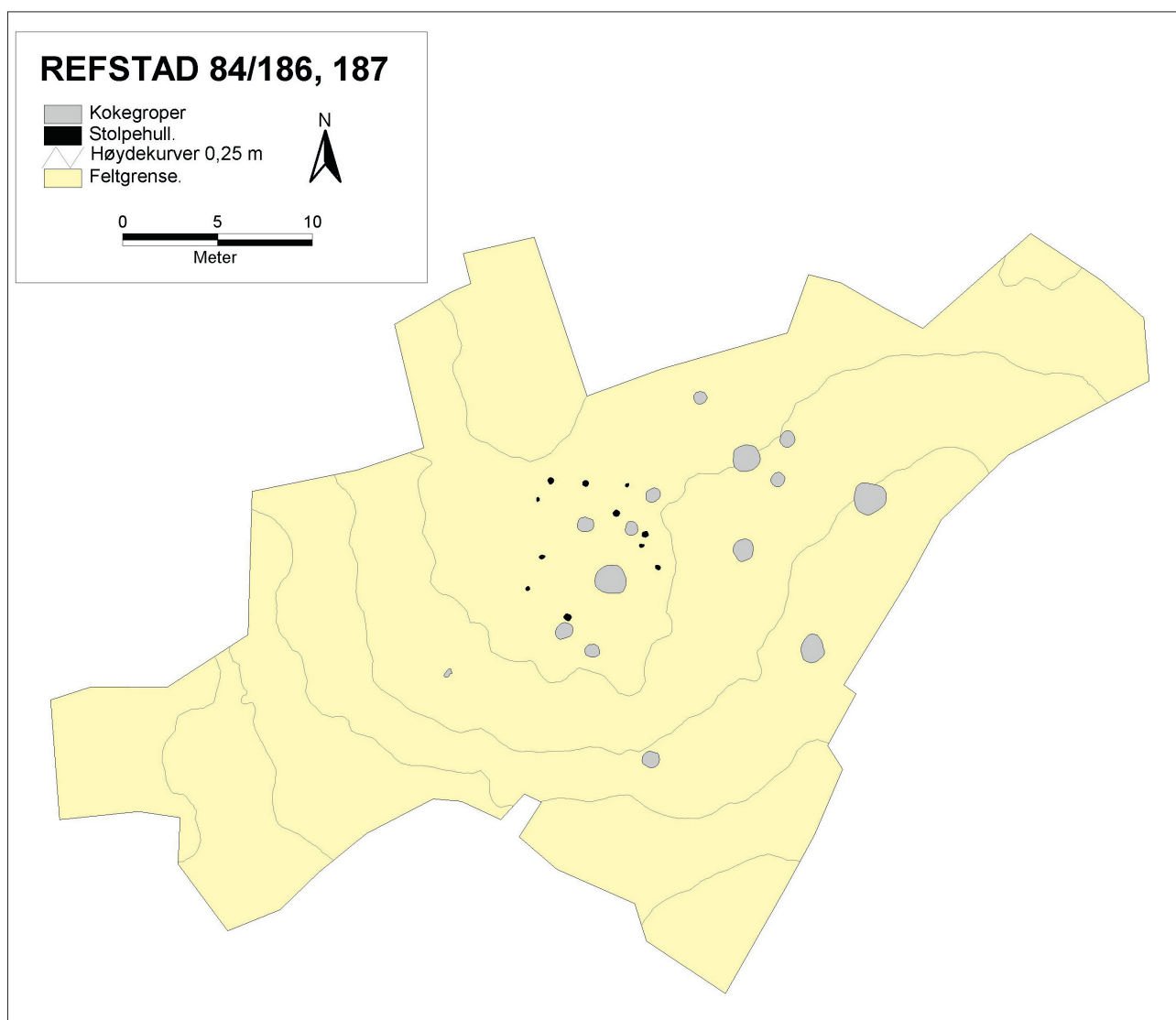
Steinalderlokalitet (id97724)

Yngre steinalder

C55266

Lokaliteten ligger 36–40 moh., i en sørvendt og godt avgrenset helling kalt Familiedalen på Ekeberg. Lokaliteten er avgrenset av berg i øst og vest, av Kongsveien i nord og av Mosseveien (E18) ned mot fjorden i sør. Området er delvis bebygget med hus, parkeringsplass og vei. Sistnevnte, Karlsborgveien, deler området på langs fra Kongsveien ned til Mosseveien. De ubebygde delene av hellingen har parkkarakter med gresslette og enkelte trær. Funnstedet ligger nær bebygget område, rett vest for Karlsborgveien, 12 m vest for Sjømannshjemmet (Karlsbergveien 5) og 70 m sør for den høyereliggende Sjømannsskolen. Det kjennes fra før av flere spor etter forhistorisk aktivitet i Familiedalen. I nordøst, opp mot Kongsveien, ligger det velkjente helleristningsfeltet. I tillegg finnes det en delvis undersøkt, senmesolittisk lokalitet innenfor landskapsrommet. Denne ligger mellom helleristningsfeltet og lokaliteten som beskrives her.

Undersøkelsen ved Sjømannshjemmet var begrenset til en 0,5 m bred kabeltrasé for høyspentkabel. Kabeltraseen gikk over en gresslette fra berget i vest og fram til Karlsborgveien i øst, i en lengde på ca. 15 m. Ved Karlsborgveien dreide kabeltraseen 90 grader mot sør og fulgte derfra veiens vestlige veigrøft ned til Mosseveien. For de første 15 m av traseen, den delen som gikk over gressletten og fram til Karlsborgveien, var det lagt opp til å gjøre en konvensjonell steinalderundersøkelse. Her ble det gravd i graveenheter på 50×50 cm, med tykkelse 10 cm, der alle løsmasser ble vannsildet. Inkludert fem prøveruter i kabeltraseen

Figur 5.13. Plantegningen viser kokegroper og stolpehull fra utgravningsfeltet på Refstad i Oslo kommune (katalognr.22). Tegning: KHM.

Figure 5.13. The map shows cooking pits and postholes from the excavation at Refstad in Oslo Municipality. Drawing: Museum of Cultural History.

langs Karlsborgveien ble til sammen 7,75 m² gravd ut og vannsåldet. I dybden ble det gjennomsnittlig gravd til 25 cm under torvdekket, slik at samlet volum utgravd og vannsåldet masse er 1,93 m³. Under gravingen av prøveruter i den resterende delen av kabeltraseen langs Karlsborgveien var undergrunnen langs veien betydelig forstyrret av tidligere veiarbeid. Her ble det derfor, med unntak av for nevnte prøveruter, kun foretatt overvåking mens tiltakshaver gravde kabelgrøfta med gravemaskin. Overvåkningen nedover langs Karlsborgveien foregikk over en strekning på ca. 100 m. Det ble ikke gjort funn under dette arbeidet, trolig fordi den berørte jordbunnen i hovedsak besto av påfyllingsmasse fra tidligere veiutbygging.

Det ble ikke påvist kulturlag eller sikre strukturer

på lokaliteten. Flere steder ble det likevel funnet skjørbrønt stein og kullbiter i funnførende lag, som trolig er rester etter omrotede ildsteder. Bevaringsforholdene i sjaktområdet var preget av nærheten til vei og annen bebyggelse. Jordbunnen var omrotet i varierende grad, og det ble enkelte steder funnet moderne søppel. Humusinnholdet i massene under torvlaget var stedvis så høyt at jordbunnen synes å ha vært bearbeidet utover det som forventes ved anleggningen av en park. Det var likevel ingen synlige spor etter pløying i området. Jordbearbeiding har derfor trolig vært begrenset til hagebruk eller en eller annen form for lett oppdyrking.

Gjenstandsmaterialet fra den undersøkte sjakta teller 208 funn. Av disse er 191 slått flint, 4 er slått bergart, 3 er keramikkskår, og 10 er brente beinfragmenter. Et

av beinfragmentene er et skallefragment fra menneske. Funnmaterialet er diagnostisk med hensyn til datering. Det ble blant annet funnet sju tverr- og eneggede spisser og de nevnte keramikkskårene. Denne funnkombinasjonen er typisk for overgangen senmesolitikum–tidligneolitikum. Tre ¹⁴C-dateringer av trekull fra bjørk bekrefter den typologiske dateringen. ¹⁴C-dateringene samstemmer også med en strandlinjedatering av høydenivået, noe som betyr at lokaliteten var strandbundet da den var i bruk i tidligneolitikum.

Det er kun gjort 208 funn, men disse framkom fra et areal på kun 7,75 m², noe som gir en relativt høy funnfrekvens. Dette antyder at aktiviteten på stedet kan ha vært ganske omfattende. Hvorvidt aktivitets-sporene skyldes sporadisk bruk over tid, intensiv bruk i en kortere periode eller langvarig intensiv bruk, kan vanskelig avgjøres ut fra undersøkelsens begrensede omfang. Landskapsrommets karakter og de noe eldre, senmesolittiske boplassporene som tidligere er undersøkt rett ovenfor sjaktområdet, antyder at området kan ha vært i bruk sammenhengende over lang tid og i takt med fallende strandlinjer. Også nedenfor sjaktområdet, ved yngre strandlinjenivåer, synes lokaliteten å ha vært velegnet. Dette kan bety at det avgrensede landskapsrommet dekker en sammenhengende sekvens fra senmesolitikum og ned mot bronsealder.

Nærheten til Oslo sentrum og brukskontinuitet gjennom senmesolitikum, inn i tidligneolitikum og eventuelt helt ned mot bronsealder, knyttet til ett, godt avgrenset landskapsrom, gjør funnene spesielle. Nye og målrettede undersøkelser innenfor landskapsrommet vil trolig kunne avdekke en lang og sammenhengende sekvens med representativt boplassmateriale. Sett under ett har derfor boplassporene i dette landskapsrommet stort forskningspotensial, til tross for moderne forstyrrelser.

Prosjektleder: Lasse Jakslund
 Rapport: Lasse Jakslund, 2014
 Saksnummer: 05/15641
 LJA

5.4. HEDMARK

Nr. 24

Balke, 10/2

Løten kommune

Reguleringsplan for rv. 25 Ålstad øst–Balke

Bryggesteinslag (id91075)

Yngre jernalder

C55764

Undersøkellesområdet lå ca. 150 m sør for gården Jevnaker 11/1 og like sørøst for veikrysset rv. 25/fv. 60. Her ble det flateavdekket et areal på 350 m² (ca. 12×30

m) i dyrka mark. Et bryggesteinslag, som lå på en flate i en slak vesthelling, ble undersøkt. Laget målte ca. 6,5×6 m og var opptil 90 cm dypt. Datering av et kullag viser at bryggesteinslaget var i bruk i yngre jernalder, innenfor tidsrommet 660–880 e.Kr. De to uavklarte strukturene fra fylkeskommunens registreringer ble avskrevet.

Prosjektleder: Inger Marie Berg-Hansen

Rapport: Wenche Helliksen, 2007

Saksnummer: 05/8917

IMBH

Nr. 25

Nes og Østma, 93/17

Grue kommune

Interkommunal vannledning i Kongsvinger og

Grue

Bosetningsspor (id100105, 100106)

Bronsealder, førromersk jernalder, folkevandringstid
 C55667–55672

Undersøkellesområdet lå i dyrket mark, på et jorde umiddelbart sørvest for gården Nes, øst for og langsmed rv. 210. Stedet ligger på en slak høyde på elvesletten, om lag 290 m vest for Glomma. Utgravningen ble gjennomført som en konvensjonell flateavdekking, og om lag 1298 m² ble avdekket. Det ble funnet spor etter bosetningsspor og jernbearbeiding i form av til sammen 55 strukturer av forhistorisk karakter, hvorav 39 stolpehull, 2 ildsteder, 5 kokegrop, 2 smiegrop og sju nedgravinger. Hovedsakelig stammer aktiviteten på Nes fra førromersk jernalder, ti av tolv dateringer er fra denne perioden. I tillegg er et stolpehull datert til yngre bronsealder og en nedgraving/veggroft til folkevandringstid.

Det ble funnet to atskilte områder med stolpehull. I den nordlige delen av felt A var det mulig å identifisere et hus som besto av to rekker med til sammen elleve stolpehull orientert omtrent nord–sør, og med et ildsted i den nordlige delen av huset. Fire av stolpehullene og ildstedet er datert til førromersk jernalder. Husområde 2 omfattet 22 stolpehull av noe varierende karakter, enkelte av dem svært veldefinerte og dype. Ett stolpehull ble datert til yngre bronsealder, ett til førromersk jernalder og én veggroft til folkevandringstid. Dateringene bekrefter at stolpehullene sannsynligvis representerer flere faser av hus.

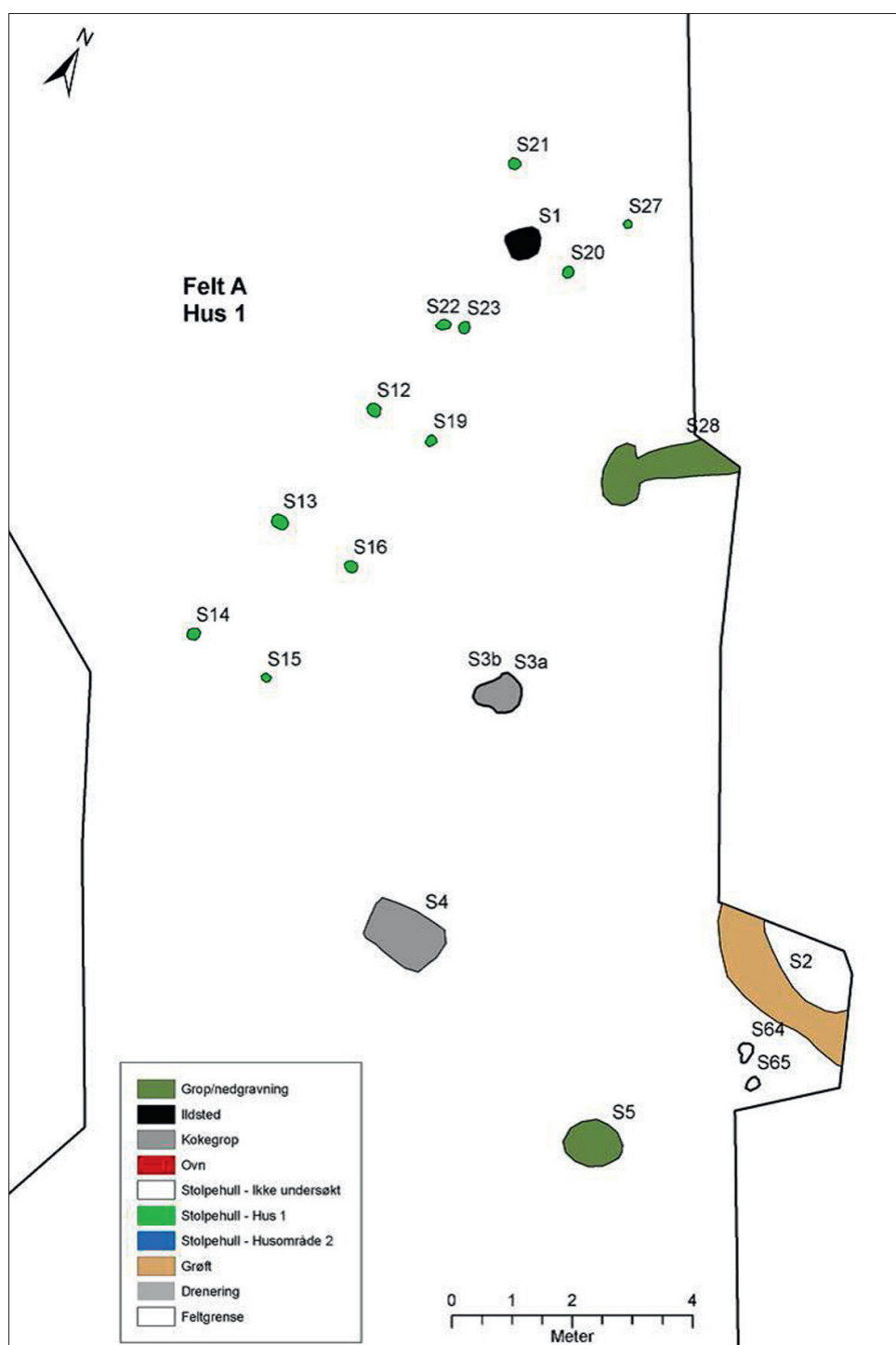
Det ble funnet en smiegrop (S80) og trolig en rest av en ytterligere en (S51), begge datert til førromersk jernalder. Det ble også funnet rester av kokegrop og enkelte nedgravinger av ukjent funksjon. To kokegrop ble datert til førromersk jernalder.

Prosjektleder: Inger Marie Berg-Hansen

Rapport: Stine Melvold, 2008

Saksnummer: 06/4337

IMBH

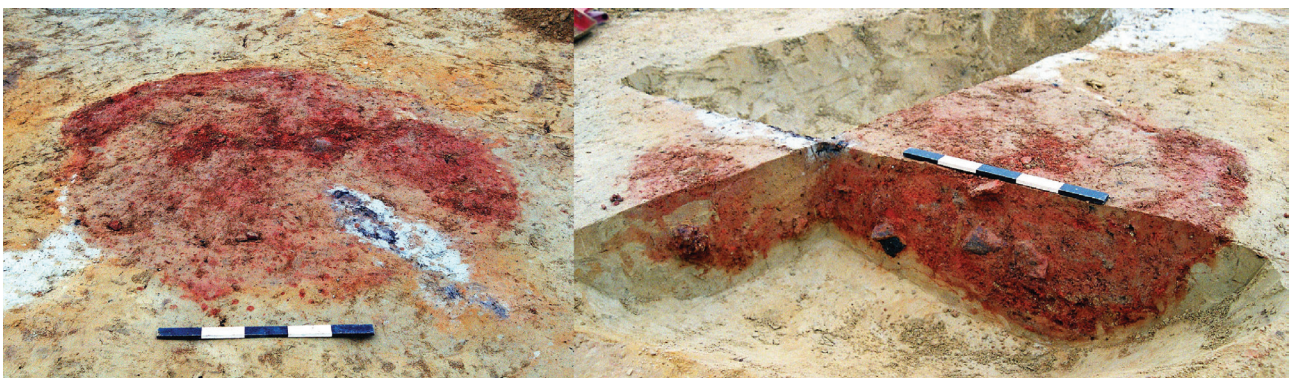
Figur 5.14. Oversikt over felt A med hus 1 fra Nes i Grue kommune i Hedmark (katalognr.25). Tegning: KHM.

Figure 5.14. Excavation area A with House 1 from Nes in Grue Municipality, Hedmark County. Drawing: Museum of Cultural History.

Figur 5.15. Bildet viser de utgravde stolpehullene i hus 1 sett mot nord på Nes i Grue (katalognr.25). Foto: S. Melvold, KHM.

Figure 5.15. Excavated postholes from House I at Nes. Photo: S. Melvold, Museum of Cultural History.

Figur 5.16. Smiegrøp S80 fra Nes i Grue, i plan og profil (katalognr.25). Foto: S. Melvold, KHM.

Figure 5.16. Pit from the hearth of a smithy at Nes. Photo: S. Melvold, Museum of Cultural History.

Figur 5.17. Kullgrop nr. 9 fra Grindalsmoen i Elverum kommune i Hedmark, før undersøkelse (katalognr.26). Foto: T. Csisar, KHM.

Figure 5.17. Charcoal pit at Grindalsmoen in Elverum Municipality, Hedmark County, before excavation. Photo: T. Csisar, Museum of Cultural History.

Nr. 26

Grindalsmoen, 13/873

Elverum kommune

Reguleringsplan for Grindalsmoen vest

Kullgroper (id91743-1, 2, 4, 5 og 9)

Sein vikingtid-tidlig middelalder

C55325

Undersøkelsen omfattet fem kullgroper. Kullgropene ble dokumentert i plan, før det ble tatt et prøvestikk i hver av gropene. Profilene ble dokumentert, og kullprøver ble tatt ut fra bunnen av gropene. Alle fem kullgropene hadde en kvadratisk form i overflaten. Tre kullprøver er ¹⁴C-datert. Resultatet viste at kullgropene var i bruk innenfor perioden 975–1170 e.Kr.

Prosjektleder: Inger Marie Berg-Hansen

Rapport: Tryggve Csisar, 2006

Saksnummer: 05/10863

IMBH

Nr. 27

Sætre vestre, 153/121

Elverum kommune

Reguleringsplan for Hornmoen avfallsanlegg
Kullgroper (id91083, 91085, 91087 og 91096)

Tidlig middelalder

C55329

Undersøkelsen omfattet kullgroper, R3 (id91083), R5 (id91085) og R16 (id91096). Kullgrop R7 (id91087) var opprinnelig også inkludert i undersøkelsen. Denne gropa var så skadet av nyere aktivitet på anleggsområdet at en utgravning ikke var mulig. Kullgropene ble dokumentert i plan, før det ble tatt et prøvestikk i hver av gropene. Bunnpartiet til R3 hadde en rund fasong i overflaten, mens R5 og R16 hadde et firkantet utseende. Fire kullprøver er ¹⁴C-datert. Resultatene av dette viste at kullgropene var i bruk i tidlig middelalder, i tidsrommet 1030–1290 e.Kr.

Prosjektleder: Inger Marie Berg-Hansen

Rapport: Tryggve Csisar, 2006

Saksnummer: 06/9044

IMBH

Nr. 28*Osvold nordre, 63/1*

Åmot kommune

Reguleringsplan for Vika hyttefelt

Kullgroper (id91442–91444)

Middelalder

C56178

Lokaliteten besto av tre kullgroper med noen hundre meters avstand. Alle gropene ble snittet med grave-maskin. Ingen var gjenbrukte fangstgroper. Veibygging, skogsdrift og masseuttak hadde skadet vollen rundt gropene, men selve nedgravingen og kullaget i bunnen var intakt.

I overflaten var alle gropene runde med antydning til hjørner. Utgravningen viste at kullagene var rektangulære med en utstrekning på om lag 2×2,5 m. Kullaget var flatt i bunnen i alle gropene. Samtlige hadde bare én fase. Én av gropene er datert til 1035–1210 e.Kr., mens de to andre var fra 1200-tallet, i likhet med de aller fleste kullgropene fra dette området.

Prosjektleder: Inger Marie Berg-Hansen

Rapport: Jostein Bergstøl, 2007

Saksnummer: 05/8364

IMBH

Nr. 29*Gråfjellprosjektet*

Åmot kommune

*Flytting av Ingeniørvåpenet til Rena**leir—«Oversetting over vassdrag (OVAS)»*

Reguleringsplan for Løpsjøen/Rena leir (OVAS)

Prosjektet Rena elv

Utgravninger av lokaliteter fra steinbrukende tid

(div. id-nummer)

Steinbrukende tid

C55553–55561

Undersøkelsene er presentert i Stene 2010 (red.).

Prosjektleder: Kathrine Stene

Litteratur:

Stene, K. (red.) 2010. *Steinalderundersøkelser ved Rena elv. Gråfjellprosjektet*, bind 3. Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo. (Varia, 76.)

Saksnummer: 02/12031, 05/5398

KSTE

5.5. OPPLAND**Nr. 30***Torke øvre, 71/2*

Gjøvik kommune

Reguleringsplan for del av Torke skog–Torkekollen

Rydningrøysfelt (id21403)

Jernalder og middelalder

I forbindelse med en utvidet registrering ble det maskinelt gravd tre sjakter på en flate i øvre del av reguleringsområdet og to sjakter i nedre del. Det var fra før av kjent 56 rydningsrøyser på feltet, og det framkom ytterligere to røyser i løpet av undersøkelsen. Det ble ikke tatt ut prøver fra undersøkelsen.

Prosjektleder: Hulda B. Bernhardt

Rapport: Ingunn Holm, 2006

Saksnummer: 05/2917

IMG

Nr. 31*Dovre fjell og Grimsdalen statsallmenning, 86/1 og 87/1*

Dovre kommune

Sikringsundersøkelse

Gravfunn (id100123)

Yngre jernalder

C55651

Høsten 2005 ble det funnet et enegget sverd og en pilspiss av jern fra merovingertid ved metalløk i Grimsdalen. Funnstedet ble befart og registrert, og gjenstandene ble tatt hånd om og innlevert til Kulturhistorisk museum av Oppland fylkeskommune. Ved fylkeskommunens befaring ble det også konstatert flere positive utslag ved bruk av metalløk, noe som tydet på at dette kunne dreie seg om et større gravfunn. Lokaliteten ligger i snaufjellet, 1080 moh., i hellende terreng ved Verkenbakken. Funnstedet var uten noen form for synlig markering på overflaten, og funnkonteksten ville best kunne sikres ved å gjennomføre en utgravning. Målsettingen var å påvise mulige strukturer eller konstruksjoner og å dokumentere gjenstandenes innbyrdes plassering, slik at funnkonteksten som helhet kunne dokumenteres.

Undersøkelsen ble gjennomført som en manuell utgravning høsten 2006. Ved hjelp av finneren, Roy Fjerdingby, var det mulig å påvise de eksakte funnstedene for sverdet og pilspissen, og det ble åpnet et felt på 2×3 m, som dekket det aktuelle funnområdet. Det ble påvist noen felt med spredte, brente bein og noe kull, men ingen former for konstruksjoner eller strukturer. Spredt innenfor utgravningsfeltet ble det funnet flere gjenstander av jern: øks, tang, fil, kniv, fem pilspisser, to nålfragmenter, ett båndformet beslag, en syl/pren og tre jernstykker (anheng?/små beslag) samt en sandsteinsbryne og en ildflint. Både de brente beina og gjenstandene lå umiddelbart under torva og kan altså ikke relateres til noen form for gravkonstruksjon.

Sverdet og pilspissen som ble funnet i 2005, inngår dermed i en større, sammensatt kontekst. Særlig er

Figur 5.18. Utgravningsfeltet med utsikt innover i Grimsdalen i Dovre kommune (katalognr.31). Foto: V. Wangen, KHM.
Figure 5.18. Excavation area overlooking Grimsdalen in Dovre Municipality, Oppland County. Photo: V. Wangen, Museum of Cultural History.

Figur 5.19. Funnene fra fjellgraven ved Verkenbakken i Grimsdalen (katalognr.31) slik de var utstilt ved Kulturhistorisk museum våren 2007 (Wangen og Kvalø 2007). Foto: V. Wangen, KHM.

Figure 5.19. The finds from the mountain burial site at Verkenbakken in Grimsdalen. Picture from the exhibition at the Museum of Cultural History in spring 2007 (Wangen and Kvalø 2007). Photo: V. Wangen, Museum of Cultural History.

funnet av de kremerte beina viktig. Disse viser at funnkonteksten er en grav, og at de er brakt fra kremasjonsplassen til nettopp dette stedet for gravleggelse. De brente beina er analysert av Per Holck og stammer fra et voksent, yngre individ, trolig mellom 20 og 40 år. Sammensetningen av gjenstander kan tyde på at dette dreier seg om en mannsgrav fra slutten av merovingertid mot overgangen til vikingtid, 700-tallet (Wangen 2006). En slik kombinasjon av flere ulike gjenstandstyper er også kjent fra andre graver i Sør-Norges høyfjellsområder og kan relateres til jakt og fangst (pilsplissene), håndverk som for eksempel kammakeri (redskapene) og våpenutrustning (sverd og øks). Graven må for øvrig også ses i sammenheng med den undersøkte fangststasjonen på Tøftom (Mikkelsen 1994) siden avstanden mellom disse er bare ca. 700 m. Dateringen av graven sammenfaller nemlig med de tidlige bruksfasene på Tøftom (Mikkelsen 1994:55–61). Aktivitetene som kan spores på Tøftom fra og med 400-tallet e.Kr., og gravleggelsen ved Verkenbakken viser dermed til en etablert bruk av dette fjellandskapet også før etableringen av det store ruseformede massefangstanlegget på Einsethø. Driften av villreinfangsten i Einsethø-anlegget relateres til de yngste og mest intensive bruksfasene på Tøftom, 1030–1270 e.Kr. (Mikkelsen 1994).

Prosjektleder: Vivian Wangen

Rapport: Vivian Wangen

Litteratur:

Mikkelsen, E. 1994. *Fangstprodukter i vikingtidens og middelalderens økonomi. Organiseringen av massefangst av villrein i Dovre*. Oslo: Universitetets Oldsaksamling. (Universitetets Oldsaksamlings Skrifter, Ny rekke, 18.)

Wangen, V. 2006. «Gravfunn i Grimsdalen». Dovre historielag. *Dovrebygde*: 32–33.

Wangen, V. og I. Kvalø 2007. «En fjellgrav i Grimsdalen, Dovre». Miniutstilling i serien *Aktuelle funn*, Historisk museum, 5. mars–15. april 2007. Oslo: Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo.

Saksnummer: 05/19014

VW

Nr. 32

Aursjøenprosjektet

Dalsida statsallmenning, 156/1

Lesja kommune

Sikringsundersøkelse

Lokaliteter fra steinalder og bronsealder, bosetningsspor fra jernalder, samisk boplass fra vikingtid, fangstgrop (id-nummer: Se det enkelte kulturminnet)

Steinalder, bronsealder, jernalder, middelalder

I forbindelse med utbedring dammen og nedtapping

av Aursjømagasinet ble det gjennomført et samarbeidsprosjekt med sikte på å registrere og undersøke kulturminner omkring vannet som var blitt demt ned i forbindelse med reguleringen i 1953 (Aura-konsesjonen). Magasinet ligger delvis i Oppland og delvis i Møre og Romsdal. Oppland fylkeskommune ledet prosjektet og hadde ansvar for kulturminneregistrering på land. I tillegg deltok Møre og Romsdal fylkeskommune, NTNU Vitenskapsmuseet, Norsk Sjøfartsmuseum, Lesja kommune og Kulturhistorisk museum. Arbeidet ble utført i samråd med Riksantikvaren, Sametinget, avdeling Snåsa, og Statkraft. Kulturhistorisk museums oppgave var å gjennomføre utgravninger innenfor Oppland fylke, det vil si midtre og søndre del av magasinområdet. Om lag 30 personer hjemmehørende i Lesja deltok i feltarbeidet som frivillig mannskap i ulike deler av prosjektet, hvorav seks deltok i Kulturhistorisk museums utgravninger. Lesja kommune, blant annet ved Rolf Sørungård, var sterkt engasjert i arbeidet og ga viktige bidrag til prosjektet på ulike måter (Amundsen mfl. 2007).

I Oppland ble det blant annet registrert i alt 171 lokaliteter fra steinbrukende tid i magasinområdet. Kulturhistorisk museum foretok mindre undersøkelser på åtte av disse.

Det ble registrert i alt 23 fangstgropser fordelt på 5 anlegg, hvorav 1 grop ble undersøkt av Kulturhistorisk museum. I tillegg ble det registrert og undersøkt en samisk rekkeorganisert boplass.

Steinbrukende tid

Undersøkelsene ga ny og viktig kunnskap om bruk og bosetning i området i steinbrukende tid og viser at området rommer et stort potensial for videre forskning. Blant annet viser resultatene at det er bevart omfattende spor etter bosetning fra steinbrukende tid i området, selv om alle lokalitetene er skadet som følge av reguleringen. De eldste sikre sporene etter bruk av området er fra senmesolitikum, og det ser ut til at aktiviteten i området når to høydepunkter i mellomneolitikum og yngre bronsealder / førromersk jernalder. Gjenstandsmaterialet antyder kontakt i ulike retninger i forskjellige perioder, både nordover, østover og mot Vestlandet, men også enkelte trekk som vi ellers finner i sørnorsk materiale, er til stede.

Boplass R1000 Grynningen I (id101478)

C55803

Boplass med bevart rest av ildsted og produksjonsplass samt en koksteinsrøys. Funnmaterialet omfatter hovedsakelig kvartsitt, men noe materiale av kvarts og flint ble også funnet. Produksjonsplassene (A5) representerer spor etter produksjon og overflateretsjering

av kvartsittspisser av blad- og lansettform av yngre bronsealderstype. Koksteinsrøysa inneholdt blant annet skiferspisser som typologisk dateres til tidlig- eller mellomneolitikum.

Boplass R1015 Grynningen II (id101469)
C55808

Boplass muligens fra mellomneolitikum, med to mulige utvaskede ildsteder. Funnmaterialet omfatter hovedsakelig kvartsitt, men også noe jaspis samt flekkeproduksjon på flint.

Boplass R1019 (id101523)
C55811

Svært skadet lokalitet med få gjenstandsfunn av flint, kvartsitt, skifer og bergkrystall. En tangespiss av skifer antyder datering til mellomneolitikum.

Funnsted for trinnøks, R1020 (id101508)
C55812

Løsfunnet mesolittisk trinnøks av sandstein. Etterundersøkelsen av funnstedet ga kun noen få avslag av flint og fragmenter av kvartsitt.

Boplass R4000 Vassenden I (id101802)
C55852

I perioden 1991–1992 gjennomførte Heid Gjøstein Resi en sikringsundersøkelse på lokaliteten (Resi 1991, 1992; Resi og Østmo 2009). Den nye undersøkelsen bekreftet de tidligere funnene. Lokaliteten består av et tykt koksteinslag hvor gjenstandsmaterialet ligger spredt. Gjenstandsmaterialet er hovedsakelig av skifer, kvartsitt og flint, og det store antallet mellomneolittiske skiferspisser og skifer med produksjonsspor viser at produksjon av slike spisser har foregått på stedet.

Boplass R4032 Kvitvika II (id101692)
C55865

Lokalitet med hovedsakelig kvartsitt, men også noe flint og bergkrystall. Et avslag av slipt flintøks antyder datering til tidlig- eller mellomneolitikum.

Boplass/produksjonsplass R4036 Kvitvika I (id101801)
C55867

Lokaliteten omfatter flere samlinger med skjorbrent stein samt funn av en større mengde skår av asbestkeramikk. I tillegg omfatter funnmaterialet råasbest (fiber og stykker), kvartsitt, flint, bergkrystall, kvarts og kleber. Det finnes store lokale forekomster av kleberstein i området, og råasbesten er derfor trolig lokal, og det er mulig at lokaliteten representerer keramikkproduksjon. Flere fragmenter av overflateretusjerte spisser av kvartsitt sammen med keramikken peker mot en datering til

yngre bronsealder / førromersk jernalder. Enkelte deler av steinmaterialet kan imidlertid være eldre.

Boplass R4068 (id101704)
C55889

Lokaliteten representerer trolig et kort opphold i senmesolitikum med produksjon av mikroflekker på kjerner av kvartsitt.

Prosjektleder: Inger Marie Berg-Hansen
Rapport: Eva Schaller Åhrberg, 2007

Litteratur:

Resi, H.G. 1991. *Rapport fra registrering av steinalderlokalitet i grustak i strandområdet på sørsiden av Vassenden ved Aursjøen (Gautsjøen), Dalsida statsallmenning gnr 156/bnr 1, Lesja kommune, Oppland fylke 31.aug.–3.sept.1991*. Upublisert rapport i topografisk arkiv, Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo.

Resi, H.G. 1992. *Rapport fra arkeologisk undersøkelse av koksteinskonsentrasjon i neddemningssonen i strandområdet på sørsiden av Vassenden ved Aursjøen (Gautsjøen), Dalsida statsallmenning gnr 156/bnr 1, Lesja kommune, Oppland fylke 2.–5. juni 1992*. Upublisert rapport i topografisk arkiv, Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo.

Resi, H.G. og E. Østmo 2009. «Et funneventyr ved Aursjømagasinet». Årbok for Gudbrandsdalen 77: 214–235.

Amundsen, H.R., A. Engesveen og E. Finstad 2007. *Arkeologisk registreringsrapport Aursjøenprosjektet 2006, Aursjømagasinet; Aursjøen, Grynningen og Gautsjøen, Dalsida statsallmenning gnr 156/bnr 1, Lesja kommune, Oppland fylke*. Lillehammer: Oppland fylkeskommune. (Kulturhistorisk rapport, 2007–2.)

Saksnummer: 06/2865

IMBH

Fangstgropa R1005 (id102113)
C55965

Undersøkelsen er utgangspunkt for en artikkel i dette bind (Bergstøl 2014).

Fangstgropa R 1005 ble valgt som utgravningsobjekt, fordi den så velbevart ut og lå nær vannet, slik at sjansene for å finne bevarte rester fra konstruksjonen var gode. Dette viste seg å holde stikk, da den nederste halvmeteren av stokkene sto relativt friske igjen i bunnen av fangstgropa. Det var 50 stokker alt i alt som var spisset og drevet ned i bunnen. Stokkenes vinkel tilsier at veggene har vært tilnærmet loddrette. Profilet viste at gropa ikke har vært traktformet, slik det er antatt for elggropene. Både i form og mål likner derfor fangstgropa svært på de murte gropene som det

Figur 5.20. Boplass R1015, Grynningen II ved Aursjøen i Lesja kommune i Oppland, sett mot nord. Aud Hole fra Lesja i gang med utgravning midt i bildet (katalognr.32). Foto: I.M. Berg-Hansen, KHM.

Figure 5.20. Stone Age site R1015, Grynningen II, by the lake Aursjøen in Lesja Municipality, Oppland County. Photo: I. M. Berg-Hansen, Museum of Cultural History.

Figur 5.21. Boplass R4000, Vassenden ved Gautsjøen (i dag Aursjøens sørende). Et lag med rødbrent kokstein fra boplassen er omrotet og delvis redeponert som følge av bølgeslag i strandsonen (katalognr.32). Foto: I.M. Berg-Hansen, KHM.

Figure 5.21. Stone Age site R4000, Vassenden, by the southern end of the lake Aursjøen. The site was partly covered with fire-cracked rocks from the prehistoric activity at the site. Photo: I. M. Berg-Hansen, Museum of Cultural History.

Figur 5.22. Boplass/produksjonsplass R4036, Kvitvika I ligger ved elva Kvitåa, som renner ut i Gautsjøen/Aursjøen (katalognr.32). Utsikt over boplassen til høyre og Gautsjøen. Foto: I.M. Berg-Hansen, KHM.

Figure 5.22. The site R4036, Kvitvika I, is situated where the river Kvitåa flows into Aursjøen. Based on the presence of ceramics and bifacially retouched projectile points made from quartzite, the site should probably be dated to the Bronze Age or the early Iron Age. Photo: I. M. Berg-Hansen, Museum of Cultural History

Figur 5.23. Det ble funnet mange spor etter produksjon og bruk av flateretusererte pilspisser av kvartsitt omkring Aursjøen, som er typiske for sein steinbrukende tid (bronsealder / førromersk jernalder) i nordlige områder av Skandinavia. Til venstre en samling avslag og fragmenter fra produksjonen, til høyre et uferdig emne og to ødelagte spisser (katalognr.32). Foto: I.M. Berg-Hansen, KHM.

Figure 5.23. Many traces from production and use of bifacially retouched projectile points were found around the lake Aursjøen, an artefact type common to the northern areas of Scandinavia in the Bronze Age and the early Iron Age. Left: an assembly of flakes and fragments from the production. Right: one unfinished and two broken points. Photo: I. M. Berg-Hansen, Museum of Cultural History.

Figur 5.24. Flateretussjerte pilspisser av kvartsitt fra flere lokaliteter omkring Aursjøen (katalognr.32). Foto: I.M. Berg-Hansen, KHM.

Figure 5.24. Bifacial points made from quartzite from different sites around the lake Aursjøen. Photo: I. M. Berg-Hansen, Museum of Cultural History.

Figur 5.25. Mikroflekker og kjerner av fin kvartsitt fra den senmesolittiske lokaliteten R4068 ved Aursjøen (katalognr.32). Foto: I.M. Berg-Hansen, KHM.

Figure 5.25. Microblades and cores from fine-grained quartzite, found at the late Mesolithic site R4068 by the lake Aursjøen. Photo: I. M. Berg-Hansen, Museum of Cultural History.

Figur 5.26. På Boplass R4036, Kvitvika I ved Aursjøen ble det funnet både ubrukte asbeststykker og -fibre (venstre) og skår av keramikk som var magret med asbest (katalognr.32). Foto: I.M. Berg-Hansen, KHM.

Figure 5.26. At the site R4036, Kvitvika I, by Aursjøen, unused pieces of asbestos were found together with fragments of ceramics that were made with asbestos. Photo: I. M. Berg-Hansen, Museum of Cultural History.

finnes så mange av i høyfjellet. Det er bare materialene og byggemåten som har vært ulike. De murte gropene har også ligget i høyfjell, hvor det er lite skog. Det er ca. 50 stokker som er brukt for denne gropa, hvorav en del er halvkloyvde. Søk etter sperregjerder ga intet resultat. ¹⁴C-datering av en av stokkene viste at den var felt i siste del av 1400-tallet.

Prosjektleder: Jostein Bergstøl

Rapport: Jostein Bergstøl, 2007

Litteratur:

Bergstøl, J. 2014. «Fangstgroper, fangstgraver eller dyregraver?» Inger M. Berg-Hansen (red.). *Arkeologiske undersøkelser 2005–2006 ved Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo*: 136-141: Portal.

Saksnummer: 06/2865

JBE

Samisk, rekkeorganisert boplass R603 (id101320, 101326, 101331, 101343)

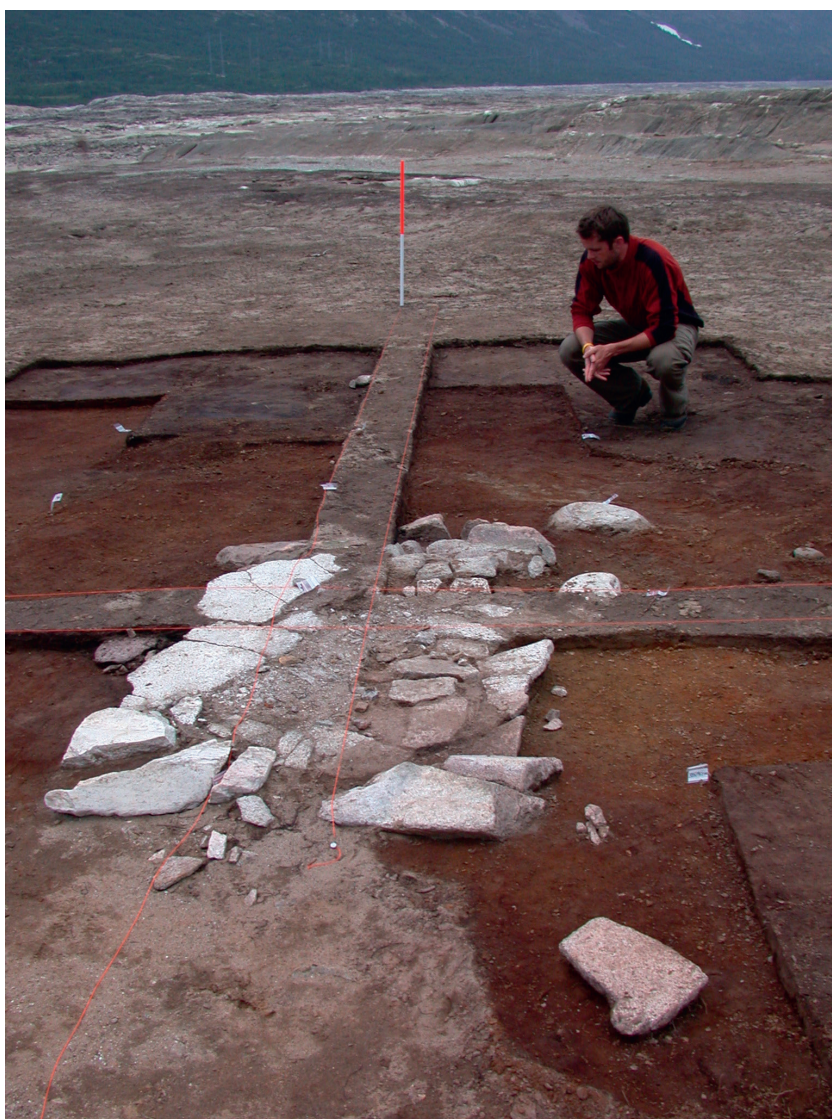
C55654–55662

På en lav, men markert høyde av sand og grus rett sør for Geitåas utløp i Aursjøen og nær osen mellom

Grynningen og Aursjøen på østre bredd i det nåværende Aursjømagasinet ble det under registrering sommeren 2006 påvist flere lokaliteter i det som er kalt et kulturmiljø («R603»). Blant annet ble det i den påfølgende utgravningen undersøkt fire rektangulære, samiske ildsteder organisert på rekke. Rekka var orientert nordøst–sørvest, med ildstedene anlagt vinkelrett på rekka. De fire er kalt R603-I (lengst øst) til R603-IV (lengst vest). Det østligste av dem (R603-I) ble det ikke gjort noe inngrep i, annet enn uttak av kullprøve. De to midtre (R603-II og -III) ble delvis utgravd ved hjelp av halvmeter- eller meterbrede sjakter, mens det vestligste (R603-IV) ble totalgravd. I tilknytning til disse ble det gjort få gjenstandsfunn, men et bryne av skifer, en tein, en skraper, en mulig kniv og et ubestemmelig fragment av jern skal med største sannsynlighet ses i sammenheng med ildstedene. Ildstedene er av en type som oftest dateres til perioden vikingtid og første del av middelalder, nærmere bestemt ca. 800–1300. ¹⁴C-dateringene viste seg å stemme med antakelsene. De var fra 700- og 800-tallet.

Bronsealderlokalitet R603 (id101336)

C55654–55662

Figur 5.27. Et av de karakteristiske ildstedene på den samiske boplassen R603 ved Aursjøen etter framrensing (katalognr.32). Gaute Reitan er målestokk. Foto: I.M. Berg-Hansen, KHM.

Figure 5.27. One of four fireplaces at the Sami site from the Middle Ages that were found by the lake Aursjøen in Lesja Municipality, Oppland County. Photo: I. M. Berg-Hansen, Museum of Cultural History.

I tilknytning til ildstedene ble det også undersøkt to kokegropor kalt R603-V og R603-VI. I tillegg til de fire ildstedene og de nevnte kokegropene ble det undersøkt boplassspor med avlagsmateriale av flint og kvartsitt. Disse er kalt R613 og R603-X. Sistnevnte er i rapporten delt opp i R603-X og R603-X Sør fordi en svabergflate atskilte dem, og fordi utgravningsmetodikken var noe ulik i de to delene. Det er likevel sannsynlig at disse to skal oppfattes som én og samme boplass. Blant gjenstandsfunnene fra R603-X og R603-X Sør finnes en mengde skår av asbestkeramikk (trolig fra ett og samme kar), flateretusjerte pilspisser av kvartsitt og flint med konveks og rett basis, malesteiner og avlagsmateriale. Teknikken og de typebestembare gjenstandene tyder på datering av disse bosetningssporene til bronsealder. En miniatyrskaffurekølle peker i samme retningen. Minst tre ulike, utvaskede ildsteder med konsentrasjon av skjørbrante steiner og noe kull kan knyttes til bronsealderfasen, men det ble ikke gjort sikre funn

som kan tolkes som rester etter enkle bygninger, selv om det må regnes som sannsynlig at slike har funnes. Prosjektleder: Jostein Bergstøl
Rapport: Gaute Reitan, 2007

Litteratur:

Bergstøl, J. og G. Reitan (2008). «Samer på Dovrefjell i vikingtiden. Et bidrag til debatten omkring samenes sørgrense i forhistorisk tid». *Historisk Tidsskrift* 87/1: 9–27.

Saksnummer: 06/2865

JBE

Nr. 33

Ytre Odden, 244/71

Nord-Fron kommune

Reguleringsplan for Lomoen næringsområde

Kullgropor (id89710, 89713 og 89714)

Middelalder

C57186

To store og en mellomstor kullgrop ble snittet med gravemaskin. Formen på milebunnen kunne i to tilfeller defineres som firkantet med flat bunnprofil og i det tredje tilfellet som sirkulær. Tre kullprøver ble vedartsanalysert og datert. Prøvene inneholdt kun furu. To av dateringene resulterte i tidlig middelalder, mens den tredje resulterte i senmiddelalder.

Prosjektleder: Jostein Bergstøl

Rapport: Jostein Bergstøl, 2009

Saksnummer: 05/16180

IMG

Nr. 34

Heggen, 132/1

Gausdal kommune

Reguleringsplan for Heggen boligfelt

Kullgroper (id88186–88189)

Høymiddelalder og nyere tid

C55517

Tre kullgroper og én kullmile ble undersøkt med maskinell snitting, mens det ble gravd en manuell sjakt i den fjerde kullgropa. Kullgropene kan defineres som mellomstore og hadde firkantet form på milebunnen, med flat bunn og rette eller skrå sider. Fem kullprøver ble vedartsanalysert og datert. Fire av prøvene inneholdt gran (*Picea*), mens den femte inneholdt furu (*Pinus*). Tre av dateringene resulterte i høy- og senmiddelalder, mens kullmila og den tilgrensende kullgropa ble datert til nyere tid.

Prosjektleder: Jostein Bergstøl

Rapport: Inger M. Eggen, 2006

Saksnummer: 06/1461

IMG

Nr. 35

Steine nordre, 148/1

Gausdal kommune

Reguleringsplan for rv. 255

Kullgrop (id90570)

Høymiddelalder

C55518

Kullgropa ble maskinelt snittet, og det framkom en rektangulær milebunn med flat bunnform og rette sider. Gropa kan defineres som mellomstor. Én prøve ble vedartsbestemt og datert. Prøven var av furu (*Pinus*) og resulterte i en datering til senmiddelalder.

Prosjektleder: Jostein Bergstøl

Rapport: Inger M. Eggen, 2006

Saksnummer: 05/9051

IMG

Nr. 36

Hoffsvangen, 94/18

Østre Toten kommune

Reguleringsplan for Hoffsvangen, Kraby

Bosetningsspor (id95100)

Eldre jernalder

C56040

Undersøkelsesområdet lå på et høydedrag rett ved Hoff middelalderkirke. Tjuefem kokegroper og ett kulturlag ble påvist. Kokegropene var runde eller ovale med en diameter på 0,6–1,35 m og med en bevart dybde på opptil 38 cm. Tjueen kokegroper lå samlet innenfor et areal på 20×6 m, mens de fire øvrige lå mer spredt. I 72 prosent av kokegropene ble det funnet brente og ubrente bein. Analysen av beinfragmentene viser at enkelte av disse stammer fra svin, sau og storfe. I tillegg ble det i en av kokegropene funnet en grønn perle. Tjuesju kullprøver ble sendt til vedartsanalyser. Prøvene inneholdt flere ulike tresorter, som hassel (*Corylus*), ask (*Fraxinus*), selje/osp/vier (*Salix/Populus*) og bjørk (*Betula*). Femten prøver ble videresendt til datering. Fjorten av kokegropene ble datert til romertid og folkevandringstid og én til merovingertid/tidlig vikingtid.

Prosjektleder: Hulda B. Bernhardt

Rapport: Ole Kjos, 2007

Saksnummer: 06/6137

IMG

Nr. 37

Horgen nordre, 280/4

Gran kommune

Reguleringsplan for Bjerke boligfelt

Kullgroper (id105168)

Middelalder

C56562

To mellomstore kullgroper ble undersøkt ved maskinell snitting, og i begge to framkom en firkantet milebunn. Det ble tatt ut to kullprøver for vedartsanalyse og radiologisk datering. Prøvene inneholdt furu (*Pinus*) og gran (*Picea*) og ble datert til tidlig- og høymiddelalder.

Prosjektleder: Jostein Bergstøl

Rapport: Jostein Bergstøl, 2008

Saksnummer: 06/312

IMG

Nr. 38

Nordrum, 78/1, Sæter, 83/1, 18, Fossum, 70/4,

Fossumsæteren, 71/6, Strøm, 77/3 og Torgumsbøen, 84/12

Nordre Land

Reguleringsplaner for R2, R6 og R7, Synnfjellet øst
Kullgroper (id92649 mfl.)

Figur 5.28. Kokegropfelt under utgravning på Hoffsvangen ved Hoff middelalderkirke i Østre Toten kommune i Oppland (katalognr.36). Foto: KHM.

Figure 5.28. Cooking-pit site during excavation at Hoffsvangen, close to Hoff Medieval church in Østre Toten Municipality, Oppland County. Photo: Museum of Cultural History.

Yngre jernalder og middelalder

C55980

Terrenget i undersøkelsesområdet var kupert, og de fleste gropene lå derfor i skrånende terreng. Det ble gravd 17 kullgroper (R23, R27, R35, R37, R40, R43, R44, R55, R56, R59, R60, R74, R122, R127 og R128), hvorav 12 ble gravd for hånd og 5 snittet med maskin. Gropene lå spredt i terrenget, og ingen av dem kunne knyttes til registrerte jernvinneanlegg. Av de fem gropene som ble maskinelt snittet, ble det dokumentert rektangulær milebunn i to tilfeller og rund form i tre tilfeller. Tretten kullprøver ble sendt til vedartsanalyse. Alle prøvene inneholdt furu (*Pinus*), men det var også en rekke innslag av bjørk (*Betula*). I ett tilfelle ble det påvist selje/vier/osp (*Salix/Populus*) og hegg/rogn (*Prunus/Sorbus*). Tolv prøver ble videresendt til datering, og samtlige dateringer ligger innenfor sein vikingtid–høymiddelalder, med en klar hovedvekt i sein vikingtid og tidlig middelalder. Prosjektleder: Jostein Bergstøl

Rapport: Rune Borvik, 2007

Saksnummer: 05/30, 05/656 og 05/658

IMG

Nr. 39

Hjelle, 92/17

Nord-Aurdal kommune

Reguleringsplan for Damtjednet vest

Kullgroper (id95386, 5668, 24809, 5669 og 54464)

Middelalder

C56187

Det var registrert seks kullgroper innenfor planområdet, og fem av disse skulle undersøkes (R1, R3–R6). Fire groper ble maskinelt snittet, men den femte ble ikke gjenfunnet. Kullgropene kan defineres som mellomstore. Utgravningen viste at milebunnen var rund og med relativt flat bunnform. Det ble tatt ut én kullprøve fra hver kullgrop, som deretter ble vedartsanalyisert og datert. Alle prøvene inneholdt furu (*Pinus*) og ble

datert til tidlig- og høymiddelalder.

Prosjektleder: Jostein Bergstøl

Rapport: Jostein Bergstøl, 2007

Saksnummer: 06/916

IMG

Nr. 40

Gudbrandslie

Sveen, 6/3, 6, Grov, 7/4, Bø, 8/2, Kasa, 9/2, Strand, 10/4
Vang kommune

Reguleringsplan for Gudbrandslie og kommunedelplan for Tyinkrysset

Kullgroper, tufter og jernvinneanlegg (id-nummer: Se de enkelte kulturminnene)

Yngre jernalder og middelalder

C-nummer: Se det enkelte kulturminnet

En rekke arkeologiske utgravninger ble gjennomført i Gudbrandslie og Øvre Gudbrandslie i 2005 og 2006. Innenfor planområdet ble det undersøkt totalt 5 jernvinneanlegg, 41 frittliggende kullgroper, 1 røsteplass og 1 tuft. I tillegg ble ti kullgroper, fem blestertufter, elleve slaggutkast, ti sjaktovner, seks malmlagre, tolv røsteplasser og ett kullager undersøkt som en del av jernvinneanleggene. Det ble blant annet gjort funn av et øksefragment av jern, en pilspiss av jern og en jernkniv med deler av treskaftet bevart.

Området ligger på 975–1075 moh. sørvest for selve Tyinkrysset, i en vestvendt fjellskråning øst for Otrøvatn og tett innpå alpinanlegget på Filefjell. Fjellsida er forholdsvis bratt og preget av hellende myr og tørre partier med fjellbjørk, kratt og blåbærlyng. Berggrunnen er på flere steder nesten opp i dagen, noe som skaper fuktig undergrunn og tett vegetasjon. Myra er rik på myrmalm, noe som periodevis gjør vannet udrikkelig for hytteeierne i området.

Fra Gudbrandslie har man full utsikt mot Gamlestøga på Otrøvatns sørside, som har kontinuitet tilbake til 1750-tallet, men som også har tufter og jernvinneanlegg fra yngre jernalder / middelalder i umiddelbar nærhet. Videre har man utsikt mot Nystøga på Otrøvatns vestsida og Kongeveien, som går parallelt med Otrøvatns nordsida. Mot nord sperres utsikten av Skarsnosi, en 400 m rak fjellvegg som dominerer inntrykket av landskapet.

Jernvinneanleggene ble undersøkt ved hjelp av maskinell avtorving og deretter rensset fram, dokumentert og snittet for hånd. Samtlige jernvinneanlegg ble totalgravd. Kullgropene ble undersøkt ved enten maskinell snitting eller prøvestikking.

Det foreligger en rekke radiologiske dateringer fra lokalitetene fra merovingertid–senmiddelalder, med en hovedbrukstid i vikingtid og tidlig middelalder.

Jernvinneanlegg

De fem jernvinneanleggene i Gudbrandslie ble alle innledningsvis undersøkt med magnetometer, før de ble avtorvet ved hjelp av gravemaskin. Samtlige jernvinneanlegg er datert innenfor tidsrommet yngre jernalder og middelalder, og ni av ti ovner var av typen sjaktovn med slaggtapping. På R160 ble det påvist en sjaktovn uten slaggtapping fra lokalitetens eldste fase i merovingertid/vikingtid. Ovnene hadde en sirkulær slaggtrop bygd opp med skråstilte skiferheller og hadde flere likhetstrekk med tre ovner med slaggtapping på R31 fra vikingtid / tidlig middelalder. De øvrige sju ovnene var relativt ensartede, med loddrette skiferheller rundt sjakta og støttet opp av store steiner, med dateringer til vikingtid–høymiddelalder. Det ble påvist blestertufter på samtlige lokaliteter, som var av enten rektangulære eller hestekoformede typer. På alle de fem anleggene på Gudbrandslie lå det kullgroper som integrerte deler av anleggsstrukturen. På to jernvinneanlegg (R36 og R160) ble det påvist to bruksfaser, mens det på R31 ble påvist fire bruksfaser.

Jernvinneanlegg R6 (id89568)

C55003

Jernvinneanlegg med ettroms blestertuft, én kullgrop, to slaggutkast og sjaktovn. Ovnene var dårlig bevart, men har trolig hatt en indre diameter på 32–40 cm. Ovnene lå i tilknytning til en slaggtrop med slaggrøft. Blestertufta var rektangulær med ytre mål 5×4,8 m og gravd inn i hellende terreng med lengderetningen på tvers av fallretningen. Den andre langsida var dannet av utfylte masser og delvis markert av en voll. I det ene hjørnet ble det påvist en sjaktovn med sideavtapping. I tilknytning til ovnen lå det et stolpehull. To mindre og jevnstore slaggutkast befant seg i nedkant av tufta og i begge to ble det funnet både renneslagg og bunnskoller. Slaggmengden er beregnet til ca. 2840 kg. I det ene slaggutkastet ble det funnet et stykke sjaktmateriale med dobbel vulst. Kullgropa hadde sirkulær bunnsform, og det kunne påvises to bruksfaser.

Det ble totalt vedartsanalysert 23 kullprøver, som i all hovedsak ble bestemt til bjørk (*Betula*). Ti prøver ble deretter videresendt til radiologisk datering. Sju ¹⁴C-dateringer aldersbestemmer sjaktovnen, slaggtutkastene, stolpehullet og eldste bruksfase i kullgropa til perioden 885–1030 e.Kr., det vil si vikingtid. Utover dette foreligger én radiologisk aldersbestemmelse av den slaggfylte grøfta til 690–785 e.Kr. og én av tuftene til tidsrommet 785–890 e.Kr. Sammen med de stratigrafiske observasjonene antyder disse to ¹⁴C-analysene at det har foregått jernproduksjon på lokaliteten alt i merovingertid / tidlig vikingtid. Kullgropens yngste bruksfase er for øvrig aldersbestemt

Figur 5.29. Oversikt over planområdene for Børrenøse, Gudbrandslie og Børrelia i Vang kommune i Oppland (katalognr.40). Bildet viser området sett fra Skarsnosi sommeren 2006. Foto: I.M. Gundersen, KHM.

Figure 5.29. View of the area of investigation at Børrenøse, Gudbrandslie and Børrelia in Vang Municipality, Oppland County. Photo: I. M. Gundersen, Museum of Cultural History.

Figur 5.30. Utgravning av tuft A på lokalitet R31, Gudbrandslie i Vang kommune (katalognr.40). Unni Tveiten Grøtberg midt i bildet. Foto: O. Tveiten, KHM.

Figure 5.30. Excavation of Houseground A at Site R31, Gudbrandslie, Vang Municipality, Oppland County. Photo: O. Tveiten, Museum of Cultural History

Figur 5.31. Hustufta ved R48 ved endt utgravning ved Gudbrandslie i Vang kommune (katalognr.40). Tufta var ikke registrert før utgravningsprosjektet. Foto: O. Tveiten, KHM.

Figure 5.31. The Houseground at site R48, Gudbrandslie, after excavation. Photo: O. Tveiten, Museum of Cultural History.

Figur 5.32. Sjaktovnen på R36 med tappegrøfta mot høyre, Gudbrandslie i Vang kommune (katalognr.40). Med Ingar M. Gundersen, Bjørnar Sæbø og Marit Johansson. Foto: O.Chr. Aslaksen, KHM.

Figure 5.32. Slag-tapping furnace at the iron-extraction site R36, Gudbrandslie, with the excavators Ingar M. Gundersen, Bjørnar Sæbø and Marit Johansson. Photo: O. Chr. Aslaksen, Museum of Cultural History.

til 1045–1235 e.Kr., noe som peker mot at kullgropa var i bruk etter at jernvinneanlegget ble forlatt. To prøver av slag og én prøve av malm ble sendt til metallurgiske analyser.

Rapport: Axel Mjærum, 2008

Jernvinneanlegg R31 (id89621)

C55001

Jernvinneanlegg med tre kullgroper, to tufter, fem sjaktovner, fem slaggutkast, fem malmlagre og fire røsteplasser. Undersøkelsene viste at anlegget var godt bevart. Tuft A var hesteskoformet med tydelige veggvoller, 4,8×7,5 m i ytre mål og har trolig hatt to rom, med en boligdel med ildsted i øst og et belgrom i vest. En rekke syllsteiner ble funnet i veggvollene. Tuft B har trolig vært en enkel gapahuk brukt til å beskytte belgen på en av ovnene. Den var rektangulær med 3,5×3 meter i ytre mål og var skåret 40 cm ned i undergrunnen. En lav veggvoll kunne påvises i den vestre langsida. En sjaktovn lå plassert i øst. I sør var den avgrenset av et slaggutkast. De fem ovnene var av forskjellige typer, og to var knyttet til tuftene. Den ene av dem var bygd opp med stående skifersteiner rundt en sjakt av leire. Ytterst var strukturen omkranset av større steiner. Den andre var dårligere bevart, men trolig av samme type. De tre øvrige minnet nærmest om små «hellegryster». Alle ovnene kan likevel defineres som sjaktovner med slaggtapping med en indre diameter på mellom 25 og 35 cm. Én av kullgropene var sirkulær, mens de to andre var rektangulære/ovale.

Dateringene strekker seg fra 700-tallet til 1200-tallet e.Kr. De, kombinert med stratigrafiske forhold, indikerer at anlegget ha hatt fire faser. Hvorvidt disse fasene overlapper, og om anlegget dermed har hatt kontinuerlig drift i hele perioden, er vanskelig å si. Det kan også være brudd mellom flere av fasene. Anleggets hovedbrukstid har trolig vært på 900-tallet og 1000-tallet e.Kr. Slaggmengden ble forsøkt beregnet kun i to av utkastene, noe som resulterte i ca. 4150 kg. Den reelle produksjonen har trolig vært mye større.

En pilspiss av jern (C55001/1) ble funnet i veggvollen til tuft A, mens et fragment av ildflint og en nagle av jern ble funnet på gulvflaten innenfor (C55001/2–3). Rapport: Ole Tveiten, 2008

Jernvinneanlegg R36 (id89623)

C55004, C55273

Jernvinneanlegg med blestertuft, to kullgroper, slaggutkast, seks røsteplasser og sjaktovn. Lokaltetene ble undersøkt i to omganger med en forundersøkelse i 2005 og en regulær utgravning i 2006. Det ble påvist to bruksfaser, datert til henholdsvis vikingtid og sein

vikingtid/tidlig middelalder. Fase 2 utgjør lokalitetens hovedbruksfase med en ettroms rektangulær blestertuft med 5×4,4 m i ytre mål, to kullgroper og sjaktovn med slaggtapping. Sjaktovnen var 34 cm i indre diameter og har vært støttet opp med skiferheller og store steiner. En sirkulær tappegrøft lå i tilknytning til ovnen. Blestertufta var skåret ned i undergrunnen og besto av to lave veggvoller med ovnsområdet i vestre kortende. Avgrensningen i øst var noe usikker, men er blitt estimert ut fra utstrekningen på et innvendig kullsjikt som dekket arbeidsflaten i tufta. I bakre del ble det påvist et ildsted langsmed midtaksen og et stolpehull i forlengelsen av veggvollen i østre langsida. Tufta kan ikke knyttes til boligformål, men må forstås som en ren verkstedbygning tilknyttet ovnsområdet. Den eldre fasen kunne påvises i både slaggutkastet og ovnsområdet, men selve ovnen ble ikke funnet. Det kunne påvises renneslagg i begge bruksfasene, og begge ovnene må dermed ha vært av typen sjaktovner med slaggtapping.

Slaggmengden er beregnet til 412,5 kg, og produksjonen ser dermed ut til å ha vært liten. Jernvinneanlegget har trolig vært av kort varighet. Det store antallet røsteplasser på stedet tyder dermed på at ikke alle røsteplassene er knyttet til selve jernvinneanlegget, men at noen av disse kan være frittliggende røsteplasser fra tiden forut for eller etter jernblestringen på stedet. Tolv kullprøver ble vedartsanalyser, som i all hovedsak besto av bjørk (*Betula*). Ni prøver ble deretter videresendt til ¹⁴C-analyser. Majoriteten av dateringene ligger innenfor 880–1220 e.Kr., men det foreligger også to dateringer fra røsteplassene til henholdsvis 635–685 og yngre enn 1655 e.Kr. Lokaltetens hovedbruksfase ser ut til å ligge i sein vikingtid og tidlig middelalder.

Det ble gjort funn av to nagler av jern og en fragmentert jernnoks, med deler av treskaftet bevart i skafthullet (C55273/7, 14 og 20). De to naglene ble funnet i tilknytning til tufta, mens øksa ble funnet i tappegrøfta. To slaggtappinger og én malmprøve ble sendt til metallurgiske analyser.

Rapport: Ingar M. Gundersen, 2008, og Axel Mjærum, 2006

Jernvinneanlegg R47, R48 (id89636, 89644)

C55927

Jernvinneanlegg med toroms blestertuft på 8,5×6,5 m i ytre mål, sirkulær kullgrop, sjaktovn, slaggutkast, malmlager og to røsteplasser. Lokaltetene lå i svakt hellende terreng mot vest, og den ene langsida på blestertufta var spadd inn i undergrunnen. Følgelig var det tydelig voll bare på kortsida i bakkant og på langsida i nedkant. Stolpehull innenfor vegglinjen

viser at veggene ikke har båret hele vekten av taket. En malmgrop lå som en integrert del av blestertufta. Ut fra plasseringen av sjaktovnen og slaggutkastet ser det ut til at det ytterste rommet er blitt benyttet som «belgrom». Tilførsel av malm og kull har vært relativt enkel med en åpen løsning i denne delen av tufta. I den indre delen av tufta ble det påvist et ildsted, som inneholdt noe malm og slagg.

Ovnen var bygd opp som en leirsjakt med indre diameter på omtrent 40 cm og var fundamentert på en flat helle. Flere reiste heller støttet opp sjakta i ytterkant. Ovnen kan karakteriseres som en sjaktovn med slaggtapping og typologisk dateres til yngre jernalder–middelalder. Tappegrøfta indikerer at slaggtappingen har gått inn mot tufta (mot nord) og deretter ut mot vest. Slaggmengden i slaggutkastet (ca. 700 kg) indikerer en relativt liten produksjon på anlegget.

Det ble funnet et fragment av ildflint og tre nagler av jern i blestertufta (C55927/1–4). To av naglene må regnes som usikre og kan være jernholdig slagg. Alle naglene ble funnet inn mot ovnsområdet. Ti prøver ble sendt til vedartsanalyse, og de inneholdt i all hovedsak bjørk (*Betula*). Én prøve inneholdt i tillegg selje/vier/osp (*Salix/Populus*). Alle prøvene ble deretter videresendt til ¹⁴C-datering, som viste et spenn fra sent 600-tall til første halvdel av 1200-tallet e.Kr., med hovedvekt på 1000- og tidlig 1100-tall. Fire prøver av slagg og malm ble sendt til metallurgiske analyser. Rapport: Ole Tveiten, 2008

Jernvinneanlegg R160 (id-nummer mangler) C55002

Jernvinneanlegg i to faser. I fase 1 ble det påvist en sjaktovn, en amboltstein, et stolpehull og et slaggutkast. I fase 2 ble det reist en toroms blestertuft med 6,75×5,5 m i ytre mål. Rom 1 hadde en nær rektangulær form med en grunt nedgravd gulvflate som har målt ca. 3,9×1,95 m. Sør i rommet var det plassert en sjaktovn med sideavtapping av slagg som var gravd inn i den ene veggvollen. Rom 2 var noe vanskeligere å avgrense, men har trolig vært nær kvadratisk og kan ha målt omtrent 2,25×2,25 m. Øst i rommet lå et ildsted. Et kullager, tre kullgroper og en slagghaug tilhører også fase 2.

Det ble ikke påvist renneslagg i fase 1. Sjaktovnen hadde en sirkulær slaggtrop føret med skråstilte skiferheller i sidene og vannrett skiferhelle i bunnen. Ovnen har trolig hatt en indre diameter på 55–60 cm. Ovnen likner tre av ovnene på R31, men er markant større og mangler i tillegg slaggtapping. Det ble funnet 32 kg slagg i slaggtropa. Mot bunnen av gropa ble det funnet porøst slagg med store hulrom etter gassbobler og med treavtrykk på opptil 6×2 cm. De tre kullgroperne

på lokaliteten er knyttet til anleggets fase 2, mens resultatene fra fase 1 tyder på at trevirket ble forkullet i selve sjaktovnen. Ovnen skiller seg dermed markant fra de andre ovnene som er gravd ut i Gudbrandslie. Amboltsteinen sto i tilknytning til ovnen, og kompakt, jernholdig slagg var smeltet og hamret fast til steinen. Steinen var gravd ned i bakken og stabilisert med en kantstilt skiferhelle.

Sjaktovnen i fase 2 sto i tilknytning til blestertufta og hadde en ytre konstruksjon av større steiner, som støttet opp en nær femkantet ramme av skiferheller rundt ovnsjakta. Ovnen var dårlig bevart, men har trolig hatt en indre diameter på 38–46 cm. En slaggrønne med enkelte biter med størknet renneslagg lå i tilknytning til ovnen.

Slaggmengden er beregnet til 1200 kg i fase 1 og til 1000 kg i fase 2. Fem slaggtroper og to malmpøver ble sendt til metallurgiske analyser. Totalt ble 38 kullprøver sendt til vedartsanalyse, som i all hovedsak ble bestemt til bjørk (*Betula*). Nitten prøver ble deretter radiologisk datert. Fem ¹⁴C-analyser har aldersbestemt bruksfase 1 til 670–890 e.Kr., mens åtte dateringer fra fase 2 ligger innenfor 1000–1275 e.Kr. Ytterligere seks dateringer faller innenfor tidsrommet 780–1030 e.Kr., men strukturene kan ikke direkte knyttes til en av de to bruksfasene.

Rapport: Axel Mjærnum, 2008

Kullgroper

Totalt ble 41 frittliggende kullgroper undersøkt. Felles for kullgroperne er at de var små og med lite markerte eller synlige voller. De undersøkte groperne lå spredd utover terrenget, og mange av dem lå innenfor en avstand på hundre meter fra de registrerte jernvinneanleggene. En stor del av kullgroperne lå imidlertid konsentrert i de sentrale delene av Gudbrandslie, hvor også flere av jernvinneanleggene ligger. I alt 15 kullgroper ble snittet, og ytterligere 1 ble flategravd ved hjelp av gravemaskin. De øvrige kullgroperne ble prøvestukket. Tretten av kullgroperne kunne defineres som sirkulære, mens to kullgroper hadde en tilnærmet kvadratisk form. I ett tilfelle lot det seg ikke gjøre å definere formen på milebunnen. De to kvadratiske groperne hadde i tillegg en noe uregelmessig form. De radiologiske dateringene indikerer en hovedbrukstid i vikingtid–høymiddelalder, men det foreligger også enkelte dateringer til senmiddelalder og etterreformatorisk tid. Dateringene indikerer en viss endring i utnyttelsen av landskapet over tid. Kullgroperne i det høyereliggende Øvre Gudbrandslie er datert til vikingtid og tidlig middelalder, mens dateringene fra de sentrale delene av Gudbrandslie viser større variasjon og lengre brukshorisont.

Kullgroper, Gudbrandslie

(R2–R5, R7–R8, R10–R17, R19, R27–R30, R32, R35, R38, R46–R47, R58, R110–R111, R155, R161–R164) (id89605, 89567, 89566, 89590, 89594, 89571, 89573, 89782, 89635, 89625, 89574, 89670, 90023, 39809, 29809, 39806, 89622, 62511, 39807, 89575, 19802, 89585, 39810, 10444, 19802, 89618, 89619)
C55005–550032

Til sammen 32 kullgroper ble undersøkt innenfor planområdet for Gudbrandslie, hvorav 1 ikke tidligere var registrert. To kullgroper ble avskrevet. Tretten kullgroper ble snittet med maskin, en ble flategravd med maskin, mens det ble foretatt prøvestikk i atten kullgroper. I fem kullgroper kunne to faser dokumenteres. Kullgropene er i all hovedsak ¹⁴C-datert til vikingtid/tidlig middelalder–høymiddelalder, men dateringer fra tidlig vikingtid og etterreformatorisk tid forekommer også.
Rapport: Ingar M. Gundersen, 2008

Kullgroper, Øvre Gudbrandslie (R9, R49, R56, R57, R67) (id89478, 89654, 89706, 89691, 89692, 95348, 95351, 95362)
C56028–56036

Ni kullgroper ble undersøkt innenfor området for Øvre Gudbrandslie, hvorav én ikke tidligere var registrert. To groper ble snittet med gravemaskin, mens de øvrige sju ble prøvestukket. I to groper kunne to faser påvises. ¹⁴C-dateringer fra kullgropene plasserer virksomheten i all hovedsak i vikingtid og i ett tilfelle i tidlig middelalder. Kullgropene er dermed noe eldre enn majoriteten av kullgropene ved Tyinkrysset.
Rapport: Ingar M. Gundersen, 2008

Røsteplass (id-nummer mangler)
C55025

Røsteplassen ble oppdaget sentralt i Gudbrandslie i forbindelse med frisøk med magnetometer. Det ble foretatt en avtorving for å sikre malm- og kullprøver for datering og metallurgiske analyser. Undersøkelsen viste en mindre røsteplass på 1,3×0,9 m, som ikke kan knyttes direkte til noen av de omkringliggende jernvinneanleggene. En kullprøve ble datert til tidlig middelalder.
Rapport: Ingar M. Gundersen, 2008

Tuft (id-nummer mangler)
C55928

I forbindelse med utgravningene på R48 ble det oppdaget en uregistrert tuft tett ved anlegget, som ble inkludert i de videre undersøkelsene. Tufta hadde en rektangulær utforming og var 8,5×7 meter i ytre mål. Hustufta var godt bevart, med tydelige steinførede veggvuller, ildsted og to stolperekker. Utenfor tufta lå det en liten mødding. Flaten skrånede svakt mot vest, og

tuftas kortende i vestnordvest var tilnærmet tørrmurt. I østsørøst var den spadd inn i skrånningen, og det var her ingen antydning til veggvull. Dateringene strekker seg fra sein merovingertid til høymiddelalder, men med en hovedvekt på 1000-tallet e.Kr. Tufta kan være samtidig med det nærliggende jernvinneanlegget R48, men det er ikke mulig å konkludere sikkert på dette punktet. Det ble gjort fire gjenstandsfunn i forbindelse med undersøkelsen (C55928/1–4). En kniv med bevart rest av treskaft ble funnet i inngangspartiet. Foruten denne besto funnene av tre jernnagler, hvorav én ble funnet i torva 10 m vest for tufta. En nagle må regnes som usikker og kan være jernholdig slagg.

Rapport: Ole Tveiten, 2008

Prosjektleder: Jan Henning Larsen

Litteratur:

Larsen, J.H. 2009. *Jernvinneundersøkelser. Faglig program*, bind 2. Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo. (Varia, 78.)

Saksnummer: 05/7598 og 05/9030

IMG

Nr. 41

Grov med Bø, 7/1, og Opdalstølen sameige, 9002/29

Vang kommune

Reguleringsplan for Tørrisheisen

Jernvinneanlegg og kullgroper (id92154–92159 og 92162)

Yngre jernalder og middelalder

C55958–55963

Jernvinneanlegg med blestertuft, fire slaggutkast, røsteplass, to malmlager, en kullgrop og fire sjaktovner med slaggtapping samt åtte frittliggende kullgroper, hvorav én var uregistrert. Ovnene var i ulik grad bevarte, men tre av dem kunne dokumenteres som bygd opp av en leirsjakt med skiferheller og større steiner. Blestertufta var hestekoformet med lave veggvuller, ildsted og ytre mål 4,5×4,5 m. Det ble påvist renneslagg i slaggutkastene. Den totale slaggmengden på anlegget er beregnet til 9166 kg. Kullgropene var relativt små, og eksemplaret på jernvinneanlegget ble maskinelt snittet og viste en sirkulær bunnform. De øvrige kullgropene ble prøvestukket. Det ble sendt 16 kullprøver til ved-artsanalyse og radiologisk datering. Prøvene besto i hovedsak av bjørk (*Betula*), men det ble også påvist furu (*Pinus*) i to prøver. Dateringene viser et spenn fra folkevandringstid til høymiddelalder, men de fleste dateringene ligger innenfor perioden 900–1100 e.Kr.

Prosjektleder: Jan Henning Larsen

Rapport: Ole Tveiten, 2008

Saksnummer: 05/9030

IMG

5.6. BUSKERUD

Nr. 42

Alme, 89/3

Ringerike kommune

Reguleringsplan for Almemoen (boligfelt)

Fangst- og kullgroper (id89561)

Steinalder og middelalder

C56087–56088

I tilknytning til reguleringsplan for «Almemoen», hvor det er planlagt 200–250 nye boenheter, foretok Buskerud fylkeskommune en arkeologisk registrering i 2004. Det ble gjort femten registreringer tolket som automatisk fredede kulturminner. Elleve anlegg var klassifisert som mulige fangstgroper. Ved seinere befaring av representanter for Kulturhistorisk museum og Riksantikvaren ble tolkningen av funnene revurdert. Noen små groper ble avskrevet som automatisk fredede kulturminner, mens åtte groper ble vurdert som interessante for utgravning. Alle gropene er undersøkt ved hjelp av gravemaskin.

De utgravde objektene er tre kullgroper og fem fangstgroper, alle anlagt på en flat sandmo. Fangstgropene var svært sammenraste, og allerede under utgravningen ble det klart at de måtte være mye eldre enn kullgropene. De radiologiske dateringene viste at fangstgropene var oppsiktsvekkende gamle, fra mellom 6100 og 5500 f.Kr. (7340–6715 ukal. BP).

Det er spesielle omstendigheter på Almemoen som har gjort at det er bevart rester fra konstruksjonen. Den løse sanda har svært liten holdfasthet, noe som har gjort at gropene raste igjen forholdsvis kort tid etter at de gikk ut av bruk. Det organiske materialet i bunnen er blitt stående mer enn to meter nede i fuktig sand og er dermed blitt bevart overraskende bra. Selv om ikke konstruksjonen kan identifiseres sikkert, er likevel alt det organiske materialet i bunnen rester etter enten lokk eller en kasse og daterer dermed bruksfaser i anlegget.

Prosjektleder: Lil Gustafson

Rapport: Jostein Bergstøl, 2007

Saksnummer: 05/1755

JBE

Nr. 43

Roppemoen av Gulsvik mellom, 28/15

Flå kommune

Nydyrking

Kullgroper (id95175, 95176)

Vikingtid, middelalder

C55531

Området er planlagt omdisponert til jordbruk og ligger

på nordsida av Hallingdalselva, før den renner ut i Krøderen, ca. 170–200 moh. Her er det hovedsakelig granskog, men undersøkelsesområdet er preget av tidligere beitebruk med vesentlig bjørkeskog, og det er i dag en liten åker her.

Fire kullgroper ble undersøkt, to ved hjelp av gravemaskin og to med prøvestikk. Tre av gropene ligger på en flat sandmo med bjørkeskog, to runde og en større og firkantet. I tillegg ligger en kullgrop i granskogen et stykke unna. Treslagene i alle gropene var furu (analyse ved H.I. Høeg), noe som tyder på at kullproduksjonen har foregått før beite og åkerbruk etableres i området.

¹⁴C-dateringer fra to groper viser at kullproduksjonen ble foretatt til forskjellig tid. Den runde (R4) er eldst, fra tidlig vikingtid (790–980 e.Kr.), mens den store firkantede (R2) er fra tidlig middelalder (1080–1150 e.Kr.). Siden det ikke er kjent jernframstillingsplasser i nærområdet, og terrenget heller ikke tyder på slike, er dette trolig kullproduksjon for smie. Kanskje kullet ble produsert for bruk i smia på gården Roppe, som er dokumentert i skriftlige kilder fra middelalder. Vi vet imidlertid ikke hvor denne gården har ligget, og heller ikke smia.

Prosjektleder: Lil Gustafson

Rapport: Lil Gustafson, 2006

Saksnummer: 05/21473

LGU

Nr. 44

Hesla, 14/1, Brekke, 36/21

Reguleringsplan for Golbergremmen

Gol kommune

Kullgroper (id97222)

Middelalder

C55525

Reguleringsplanen gjelder utbygging av boliger i et utmarksområde rett vest for Gol sentrum, med åpen furuskog og store steinblokker. På nærliggende gårder er det gjort gravfunn fra vikingtid.

Alle tre kullgropene var noe berørt av begynnende anleggsarbeid. De ble undersøkt ved hjelp av gravemaskin. Alle hadde rundt bunnplan. Kullprøvene er treslagsanalyser av H.I. Høeg og besto hovedsakelig av furu. Tre prøver er ¹⁴C-datert og viser at de er fra høy- og seinmiddelalder: R1 datert til 1450–1630 e.Kr., R2 til 1300–1410 e.Kr. og R3 til 1260–1280 e.Kr. Det er ingen kjente funn av jernslag i området, så det er mulig at kullet er produsert for bruk i smia.

Prosjektleder: Lil Gustafson

Rapport: Anne Skogsfjord, 2006

Saksnummer: 06/9916

LIGU

Nr. 45*Barskrind, 19/2*

Ål kommune

Reguleringsplan for Ringhovdstølen

Kullgroper (id96642)

Jernalder/middelalder

C55526

Reguleringsplanen gjelder fem nye hyttetomter i et seterområde ca. 5 km nord for Torpo sentrum, som ligger ca. 925 moh. Her er noe dyrka mark og ellers bjørke- og krattvegetasjon og innslag av gran, og med en del stein og blokker.

Det var registrert to kullgroper, og begge ble undersøkt ved prøvestikk. De så ut til å ha firkantet bunnplan, men dette kan ikke konstateres sikkert uten en større undersøkelse. Kull fra gropene er treslagsanalysert av H.I. Høeg. I den ene var det en blanding av furu og bjørk, mest av det siste, mens den andre hadde bare bjørk. Denne er ¹⁴C-datert til 1010–1040 e.Kr., altså innenfor sein vikingtid–tidlig middelalder. Det er registret jernvinneanlegg nær gropene, utenfor planområdet, det er derfor sannsynlig at kullgropene har sammenheng med framstilling av jern.

Prosjektleder: Lil Gustafson

Rapport: Anne Skogsfjord, 2006

Saksnummer: 05/16307

LIGU

Nr. 46*Nestegård, 35/47*

Hol kommune

Reguleringsplan for Turistsenter Moen, Hovet

Kullgroper (id91529–91534)

Middelalder

C55277

Planområdet ligger i gårdsnær utmark, rett vest for Hovet, den vestligste grenda i Hol kommune, ca. 630 moh. Landskapet er en flat furumo med mye store steinblokker på nordsida av elva Storåne. I nærområdet er det registrert et stort antall kullgroper, og på gårder lenger øst i grenda er det flere gravfunn fra jernalder, særlig rike fra vikingtid, med blant annet smedutstyr.

I området var det registrert seks kullgroper, men i forbindelse med utgravningen ble det funnet ytterligere åtte groper. Av de til sammen 14 gropene ble 8 groper undersøkt med prøvestikk, og 4 av disse er ¹⁴C-datert. Treslagsanalysene er utført av H.I. Høeg og viste at alle kullprøvene var av furu. Dateringene sprer seg gjennom hele middelalderen til overgangen til etterreformatorisk tid, en periode på omkring 500 år. Den eldste dateringene viste 1040–1210 e.Kr. og den yngste 1520–1660 e.Kr. Om kullproduksjonen er beregnet for jernvinna eller smiing, er usvisst.

Prosjektleder: Lil Gustafson

Rapport: Anne Skogsfjord, 2006

Saksnummer: 06/8894

LIGU

Nr. 47*Luten, 61/8, Venerustin, 61/10*

Hol kommune

Reguleringsplan for Budalslie

Kullgroper (id91548 mfl.)

Jernalder, middelalder

C55521

Planområdet (hyttebygging) ligger i østre dalside i Budalen, ca. 4–5 km nordøst for Geilo sentrum, 40–300 m øst for elva Budøla og 850–950 moh. I kommunen er det kjent mange kulturminner knyttet til jernproduksjon, hvorav en del er undersøkt tidligere. I alt 22 kullgroper var registrert. Et representativt utvalg basert på geografisk spredning ble undersøkt ved hjelp av prøvestikk, i alt elleve groper. To av disse inneholdt ikke kull og er derfor ikke kullgroper. To av gropene hadde to kullag og kan ha vært brukt flere ganger. De fleste gropene var runde på overflaten, mens et par var firkantede. Treslagsanalyse utført av H.I. Høeg viste at furu og bjørk var benyttet til kullproduksjon; i tre groper var det benyttet bare bjørk, mens i de øvrige bare furu. To groper er datert til vikingtid: 830–1005 e.Kr. og 970–1030 e.Kr. Begge inneholdt bare furu. De øvrige dateringene sprer seg innenfor middelalderen, alle før svartedauden.

Prosjektleder: Jostein Bergstøl

Rapport: Erling Midtgard, 2006

Saksnummer: 05/14088

LIGU

Nr. 48*Søbsjordet, 65/9*

Hol kommune

Reguleringsplan for Jonstøllie Øst, B3

Kullgroper (id95399)

Vikingtid/middelalder

C55264

Planområdet ligger i en sørøstvendt, bratt skråning langs Havdalsvegen, en knapp kilometer nord for Geilo sentrum og ca. 840 moh. Landskapet er preget av bjørkeskog og fuktige områder med tørre rygger og beiteland innimellom. I kommunen er det kjent mange kulturminner knyttet til jernproduksjon.

Fem kullgroper var registrert, og alle ble undersøkt, to ved hjelp av gravemaskin og tre med prøvestikk. De som ble undersøkt med maskin, hadde begge rundt bunnplan. Minst én av gropene hadde to bruksfaser. Et jernvinneanlegg i nærheten har renneslagg, noe

Figur 5.33. Kullgrop R6 fra Søbsjordet i Hol kommune i Buskerud før og etter utgravning (katalognr.48). På det nederste bildet er halve kullaget avdekket og viser en rund form i bunnen av gropa. Gropa er datert til 1410–1450 e.Kr. Foto: A. Skogsfjord, KHM.

Figure 5.33. Charcoal pit R6 at Søbsjordet in Hol Municipality, Buskerud County, before and after excavation. In the lower picture, only half of the charcoal layer is uncovered and displays a rounded shape. The charcoal production is in this case dated to AD 1410–1450 by radiocarbon dating. Photo: A. Skogsfjord, Museum of Cultural History.

som viser en utvinningsmetode som dateres til yngre jernalder/middelalder.

Kullprøver er treslagsanalysert av H.I. Høeg og viser at det hovedsakelig var benyttet bjørk til kullproduksjon, selv om det i de fleste prøvene var et lite innslag av furu. Én av prøvene hadde bare furu. Denne var fra den eldste fasen i R5, som også har den eldste dateringene på feltet, til sein vikingtid (890–980 e.Kr.). De øvrige fem dateringene viser kullproduksjon gjennom hele middelalderen, fram til 1400-tallet. Innenfor dette begrensede området er det dermed belagt kullproduksjon i grop gjennom nærmere 500 år. Noe av, eller kanskje all, kullbrenningen kan være knyttet til jernproduksjon.

Prosjektleder: Lil Gustafson

Rapport: Anne Skogsfjord, 2006

Saksnummer: 05/15738

LIGU

Nr. 49

Medalen, 167/1

Sigdal kommune

Reguleringsplan for del 1 av Medalen 167/1, Haglebu

Jernvinneanlegg, kullgroper (id66349, 89315)

Jernalder, middelalder

C56041–56048

Undersøkelsen er utgangspunkt for en artikkel i dette bind (Grøtberg og Tveiten 2014).

Planområdet (fortetting av hyttefelt) ligger øverst i Eggedal i seterstrøk ca. 850–900 moh. ved Haglebu fjellstue. Landskapet er preget av granskog med noe furu, myr og fjellknatter og spredte hytter. Ved Haglebuvannet nedenfor området er det tidligere funnet en rik mannsgrav fra merovingertid, med våpen, hesteutstyr, smedredskaper og sigd, gjenstander som gjenspeiler status og næringsgrunnlag. Ved øvre del av Soneren lenger sør i Sigdal er det funnet et øksedepot med 27 økser. For øvrig er det flere gravfunn fra dalen.

Sju jernvinneanlegg og tjuseks kullgroper ble dokumentert, av disse ble fire anlegg oppdaget i løpet av feltarbeidet. Undersøkelsene viste at selv om de fleste anleggene var noe skadet av moderne virksomhet, var de mye bedre bevart enn først antatt. To anlegg, R25 og R26, ble totalgravd. R37 ble undersøkt gjennom utvidet prøvestikking, og R50 ble dokumentert ved prøvestikking. R4/1, R4/2–3 og R13B ble dokumentert ved prøvestikk og magnetometer (analyse utført av Tatiana Smekalova).

R25 besto av en tuft med ovn i en eldre kullgrop, slaggutkast, kullager og malmlager. I tufta ble det funnet en øks og en halv hestesko (1400-tall). R26 besto av en tuft, fire ovner, to slaggutkast, to kullager og røsteplasser (1000–1200-tall). På dette anlegget

var det minst to bruksfaser. R37 besto av en tuft med ovn og en kullgrop med slag (1300-tall). På R13 ble det kartlagt et slagglag datert til tidlig vikingtid (800-tall). De eldste anleggene er datert til merovingertid (600–700-tall; R4/1 og R50). Typisk for anleggene er at de er relativt små i utstrekning, og at slagget ligger i lag og ikke hauger. De er derfor vanskelige å finne. Femten kullgroper ble datert, og som forventet er de fra vikingtid (to) og middelalder. Treslagsanalyse utført av H.I. Høeg viser at både bjørk og furu er benyttet, de fleste dateringene er på bjørk, mens en av de yngste dateringene er på gran (1295–1405 e.Kr.).

Undersøkelsen viser at området rundt Haglebuvannet har et viktig kulturhistorisk kilde-materiale knyttet til jernframstilling og teknologisk endring. Her er en nesten tusen år lang tradisjon fra yngre jernalder til seinmiddelalder, og anleggene viser stor variasjon. Det er påvist to teknologiske metoder som knyttes til sjaktovn med slaggrøp og sjaktovn med slaggtapping. Funnene fra merovingertid er særlig interessante fordi jernproduksjonen kan knyttes til mannsgraven ved Haglebuvannet.

Prosjektleder: Lil Gustafson

Rapport: Unni Grøtberg, 2007

Litteratur:

Grøtberg, U.T. og O. Tveiten 2014.

«Haglebu–utfordringer og muligheter ved et delvis ødelagt materiale». Inger M. Berg-Hansen (red.). *Arkeologiske undersøkelser 2005–2006 ved Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo*: 154–171 Portal.

Saksnummer: 01/13664, 05/6436

LIGU

Nr. 50

Bjølgerud, 90/8

Modum kommune

Reguleringsplan for Haraldrudmoen

Kullgroper (id91664)

Yngre jernalder

C56998

Planområdet (boligbygging) ligger ca. 700 m øst for Modum bad og 1,5 km vest for Vikersund sentrum, i furuskog. Det er kjent flere kullgroper i området, og 800 m i øst ligger to jernvinneanlegg.

De to registrerte kullgropene ble undersøkt ved hjelp av gravemaskin. Begge hadde oval bunnform. Treslagsanalyse utført av H.I. Høeg viste at det var benyttet furu. ¹⁴C-dateringene lå svært nær hverandre i tid og er datert til henholdsvis 895–1010 e.Kr. og 890–1015 e.Kr. Dette tyder på at gropene har vært i bruk samtidig, sannsynligvis på 900-tallet (sein

vikingtid). De har muligens sammenheng med jernproduksjon i området.

Prosjektleder: Jostein Bergstøl

Rapport: Jostein Bergstøl, 2009

Saksnummer: 05/17202

LIGU

Nr. 51

Lofthøgarden nordre, 134/8

Nore og Uvdal kommune

Reguleringsplan for Slåtteleihaugen

Kullgroper og jernvinneanlegg (id89430)

Jernalder/middelalder

C55524

Planområdet for hyttebygging ligger ca. 2 km øst for Tunhovdfjorden, ca. 6 km nord for Tunhovddammen ved setra Slåtteleihaugen, ca. 840–900 moh. Landskapet er preget av myr med tørre koller og spredt bjørke- og blandingsskog med spredte hytter.

Det ble registrert et jernvinneanlegg, fire kullgroper, et fangstanlegg med fire groper og to tufter. Bare to kullgroper ville bli påvirket av utbyggingen, og de ble undersøkt, én med gravemaskin, den andre ved prøvestikk. Treslagsanalyse utført av H.I. Høeg viste mest furu i den ene og en blanding av bjørk og furu i gropa som ble undersøkt ved hjelp av gravemaskin. Denne hadde et rundt bunnplan. Den er ¹⁴C-datert på furu til sein vikingtid, 960–1030 e.Kr. Jernvinneanlegget som lå like ved, var skadet av bilvei, og profilet i slagghaugen mot veien ble rensert opp og en kullprøve tatt ut. En prøve av bjørk ble ¹⁴C-datert til middelalder, 1285–1395 e.Kr., altså et par hundreår yngre enn kullgropa. Det var forventet at det var en sammenheng mellom anleggene. Den sene datering kan tyde på at datering fra slagghaugen kan være fra anleggets slutfase.

Prosjektleder: Lil Gustafson

Rapport: Anne Skogsfjord, 2006

Saksnummer: 05/22096

LIGU

5.7. VESTFOLD

Nr. 52

Glenne nedre, 12/1, 8

Horten kommune

Reguleringsplan for Kirkebakken vest (boliger)

Dyrkingsspor, bosetningsspor (id89507, 89508)

Bronsealder, middelalder

C55940

I forbindelse med boligutbygging ble et område med fossile åkrer kartlagt og undersøkt i skogen sør for

Glenne nedre. Dyrkingssporene utgjør en fortsettelse av det fossile åkerlandskapet i Gunnerødslogen, hvor Gro Jerpåsen har foretatt undersøkelser tidligere (Jerpåsen 1996). På Kirkebakken Vest ble det ved undersøkelsen i 2006 kartlagt minst 8 fossile åkerflater og i overkant av 50 rydningsrøyser. Ulike åkerformer er representert, dels åkrer avgrenset av rydningsrøyser på strandterrasser, dels flatåkrer bearbeidet med plog. Flertallet av røysene og de to mest alderdommelige og mest ekstensivt brukte åkrene lå utenfor planområdet og blir således bevart (Å7, Å8). Fem rydningsrøyser og et knutepunkt/møte mellom tre åkrer ble snittet med gravemaskin. Foruten vedartsbestemmelse og radiologisk datering av sju trekullprøver ble det analysert en pollenserie fra en av røysene.

Det fossile åkerlandskapet besto av to hovedsystemer samt rester av et tredje. I den vestre delen av området lå det et eldre åkersystem bestående av langsmale og uregelmessige åkrer, som trolig har vært ekstensivt dyrket (Å3, Å4, Å7, Å8). Gjennom sjakting ble det påvist flere dyrkingsfaser, ved at det var spor etter eldre åkerjord under flere av røysene. Videre lå flere av røysene på punktbrinker, og i et par tilfeller viste det seg at disse representerte eldre terrassekanter. Alle de tre snittede rydningsrøysene som kan knyttes til åkerflate Å4, var typiske ardrøyser, ved at de var lave og bredte seg ut under markoverflaten. Åkeren syntes å være representativ for de øvrige åkrene i vestre og sørvestre del av området, og åkersystemet er bearbeidet med ard. De naturvitenskapelige analysene viser spor etter rydningsbrann og korndyrking i senmiddelalder og at åkerflatene også har vært dyrket før dette.

I den østre delen av åkerlandskapet ble det kartlagt yngre flatåkrer (Å1, Å5, Å6) som var tydeligere avgrenset med diker, terrasser og åkerhakk. Her er åkrene blitt bearbeidet med plog. Mellom de to flatåkrene Å1 og Å5 lå en enslig, høyrygget åkerteig som representerte et tredje åkersystem (Å2). Det ble gravd en sjakt gjennom den høyryggede åkerteigen og et stykke inn på flatåkrene som flankerer denne. Profilet viste at den tilsynelatende enslige teigen Å2 var en del av en eldre åker med minst fire parallelle, høyryggede teiger som lå under overflaten til de to flatåkrene. Teigene var avgrenset av brede og vide furer. Dette er et typisk trekk ved de eldste høyryggede åkrene som er kjent i Sverige og Danmark. Den høyryggede åkeren på Kirkebakken kan teoretisk være fra tidlig middelalder, men generelt har slike åkrer vært i bruk i perioden 1200–1800 e.Kr.

Foruten fossile dyrkingsspor ble enkelte aktivitetsspor fra bronsealder undersøkt. To av disse ble påvist ved sjakting gjennom et par røyser i strandterrasseåkeren Å4 i vest. I begge sjaktene ble det

avdekket aktivitetsspor fra eldste del av bronsealder, ca. 1700–1500 f.Kr. De besto av en nedgraving (mulig kokegrop) og et kullholdig sjikt (mulig ildsted). Videre ble det undersøkt en enkeltliggende kokegrop i dyrket mark, beliggende på brinken av et høydedrag nord for de fossile dyrkingssporene. Trekull fra gropa er datert til 900–700 f.Kr., det vil si yngre bronsealder. Prosjektleder: Ole Christian Lønaas
Rapport: Ellen Anne Pedersen, 2007

Litteratur:

Jerpåsen, G.B. 1996. *Gunnerød. En arkeologisk landskapsanalyse*. Oldsaksamlingen, Universitetet i Oslo. (Varia, 35.)
Saksnummer: 2005/1782
OLØ

Nr. 53

Lystad, 128/5, 187
Sandefjord kommune
Reguleringsplan for Fasanhagan og Solsletta (id91407)
Kokegropfelt
Eldre jernalder
C55763
Området ligger like sør for Sandefjord by, i et kulturmiljø med stor tidsdybde. Det ble flateavdekket et areal på seks dekar i gammel dyrket mark, hvor det i senere tid har vært planteskole. Det ble avdekket 21 kokegrop og ildsteder samt 2 nedgravinger av ukjent funksjon (id91407). Samtlige anlegg ble undersøkt. Det foreligger sju radiologiske dateringer fra kokegrop, som faller innenfor romertid, mens ett anlegg ble datert til nyere tid, 1660–1960 e.Kr.

I 2000 ble det undersøkt en samling med kokegrop beliggende 50–100 m nordvest for foreliggende utgravning (id91446). Dateringene fra undersøkelsen i 2000 faller innenfor tidsspennet førromersk jernalder–folkevandringstid. Det er sannsynlig at kokegropene fra de to undersøkelsene inngår som deler av et større kokegropfelt.

Prosjektleder: Wenche Helliksen
Rapport: Wenche Helliksen, 2009
Saksnummer: 2005/8508
OLØ

Nr. 54

Marum mellom, 137/6, og Førstad store, 147/4, 38
Sandefjord kommune
Reguleringsplan for Sandefjord golfbane
Bosetnings- og aktivitetsspor (id89476, 89481, 89483, 89484)
Yngre steinalder/bronsealder, bronsealder, jernalder
C55257–55260

I forbindelse med anleggelse av en 18-hulls golfbane ble det undersøkt 4 lokaliteter i dyrket mark. Området befinner seg like sørvest for Sandefjord by, i et rikt kulturmiljø med stor kulturhistorisk dybde. Innenfor en radius av drøye 500 m ligger for eksempel de uvanlige helleristningene på Haugenfeltet (id59112) samt gravfeltet og steinsetningene på Istrehågan.

Lokalitet 1 (id89481, C55257) ble avdekket på en markert forhøyning i terrenget, ca. 250 m i sørlig retning fra gårdstunet til Førstad nordre, 147/2. Det ble undersøkt 10 kokegrop, 20 stolpehull og 23 udefinerte nedgravinger. For flere av stolpehullene og kokegropene er funksjonsbestemmelsen usikker. Bosetningssporene ble tolket som et husområde, men det var ikke mulig å skille ut sikre bygninger. Det ble observert brent leire i stolpehullene, og tre av dem inneholdt brente korn. I husområdet ble det funnet flateretusjert materiale i pløyselaget. På lokaliteten som helhet ble det samlet inn 15 artefakter av flint, herunder fragmenter av 2 dolker/sigder. Flintmaterialet er trolig fra tidsrommet yngre steinalder–bronsealder. I tillegg ble det funnet keramikk med dekorelementer fra jernalder. Én av kokegropene er datert til yngre bronsealder, mens dateringer fra fire av stolpehullene spriker og faller innenfor periodene bronsealder, førromersk jernalder og merovingertid.

Lokalitet 2 (id89484, C55258) lå ved foten av en skråning ned mot Marumbekken. Det ble åpnet et sammenhengende areal på nærmere 5 daa, og et stort kokegropfelt som strakk seg langs det gamle bekkeliet i øst, ble avdekket i sin helhet. Kokegropene lå innenfor et område på 25×95 m. Det ble påvist 111 kokegrop, hvorav 75 anlegg ble snittet. Kokegropene var skadet av pløying og var dårlig bevart. Det store flertallet var mindre enn 0,2 m dype, og flere av dem inneholdt svært lite trekull. Kokegropene framsto som relativt ensartede i utforming tross varierende størrelse. Flere forhold tilsier at det dreier seg om et såkalt spesialisert kokegropfelt. Anleggene lå tett, men ingen av dem overlappet hverandre. Eldre kokegrop må ha vært synlige når nye grop ble anlagt. Feltet viser en organisert oppbygging ved at kokegropene synes å ligge på rekke, mellom høydedraget i vest og bekken i øst. Nesten uten unntak var de gravd ned i undergrunn av leire, og ikke i tilgrensende områder med mer lettgravd undergrunn av grus. Nærhet til rennende vann og en skjermet beliggenhet synes å ha vært en viktig faktor for lokalisering av feltet, uten at dette kan sies med sikkerhet. Det foreligger 30 radiologiske dateringer, som er foretatt på bjørk og hassel. Disse faller innenfor en periode på 500 år, fra

Figur 5.34. Flyfoto som viser det store kokegropfeltet (lokalitet 2) i skrånningen ned mot Marumbekken i Sandefjord kommune i Vestfold, fotografert mot nordvest (katalognr.54). Det gamle bekkeleiet er synlig nede til høyre i feltet, og dessuten skillett mellom leire og grus øverst i feltet. Foto: T. Heibreen, KHM.

Figure 5.34. Aerial photo of the large cooking-pit site at Marumbekken in Sandefjord Municipality, Vestfold County. Photo: T. Heibreen, Museum of Cultural History.

ynge bronsealder og inn i førromersk jernalder. Det har ikke vært mulig å påvise noen romlig, suksessiv oppbygging av feltet. Hele 23 dateringer er tilnærmet identiske og ligger innenfor tidsspennet ca. 800–400 f.Kr., hvilket indikerer en mer intensiv bruk av feltet i dette tidsrommet. For øvrig ble det funnet tolv artefakter av flint, herunder en flekke med retusj, et brent fragment med flateretusj (muligens en del av en sigd) og en kjerne. Enkelte av artefaktene ble funnet i kokegropene.

Lokalitet 3 (id89483, C55259) lå nær brinken av et høydedrag, i underkant av 100 m sørvest for lokalitet 2. Det ble avdekket nærmere 2,5 daa og undersøkt 27 kokegrop og ildsteder. Anleggene var grunne, flere av dem inneholdt få eller ingen skjørbrante steiner, og bare et tynt kullag var bevart. Fem anlegg ble radiologisk datert på kull fra løvtrær. Dateringene ga relativt sammenfallende resultater innenfor romertid. For øvrig ble det funnet tre avslag av flint i pløyelaget.

Lokalitet 4 (id89476, C55260) lå ved en langstrakt bergknaus, inn mot en 2,5 m høy bergvegg. Den delen

av boplassen som lå i det skogkledde beltet langs foten av bergveggen, ble anslått til 200 m². Her ble et areal på 48 m² undersøkt ved konvensjonell graving i ruter og lag. I tillegg ble det foretatt maskinell flateavdekking, både i forlengelsen av det manuelt gravde feltet og i den tilgrensende åkeren som ligger i nedkant. Det ble ikke påvist anlegg av forhistorisk karakter ved avdekkingen. Det ble funnet 500 artefakter, hovedsakelig av flint (469 stk.). Spesielt skal nevnes funn av flateretusjerte redskaper i form av en spydspiss og tre pilspisser med konkav basis samt en slipeplate i kvartsitt. Videre ble det funnet 25 skår av grovmagret keramikk uten dekor. Typologisk faller materialet innenfor senneolitikum–bronsealder. Ved en vannstand på 20 m over dagens nivå har lokaliteten ligget anslagsvis 60–80 m fra vannet, i en smal fjordarm. Prosjektleder: Ole Chr. Lønaas
Rapport: Stig Knutsen og Anne Skogsfjord, 2009
Saksnummer: 2005/2292
OLØ

Nr. 55*E18-prosjektet, Langåker–Bommestad*

Sandefjord og Larvik kommuner

Se beskrivelse i katalogen for undersøkelser i 2005.

Nr. 56*Svelviken, 4/1, og Kjære nedre, 51/1*

Tjøme kommune

Reguleringsplan for gang-/sykkelvei langs rv. 308

Glennebakken–Budal og Lindhøy–Havnaveien

Kokegroper (id91440, 91441)

Bronsealder, eldre jernalder

C55967–55968

Undersøkelsen omfattet to lokaliteter beliggende langs riksvei 308. Lokalitet id91440 lå på strekningen Glennebakken–Budal, vest for gården Svelviken, 4/1. Landskapet er småkupert, med lave nord–sør–gående åsrygger. Utgravningsfeltet målte 75×5 meter og lå i dyrket mark. Det ble avdekket seks kokegroper og et mulig stolpehull. En av kokegropene ble radiologisk datert til førromersk jernalder, mens to kokegroper ble datert til bronsealder.

Lokalitet id91441 lå på strekningen Lindhøy–Havna, sørvest for gården Kjære nedre, 51/1. Også her er landskapet småkupert, med lave nord–sør–gående åsrygger. Undersøkelsesområdet lå i et område med beitemark/hesteinnhegning og målte 30×3,5 m. Det ble avdekket tre kokegroper og en struktur med ukjent funksjon. En av kokegropene ble radiologisk datert til førromersk jernalder / eldre romertid, mens de to øvrige ble datert til romertid.

Prosjektleder: Ole Chr. Lønaas

Rapport: Christian Løchsen Rødsrud, 2007

Saksnummer: 2005/8515

OLØ

5.8. TELEMAR**Nr. 57***Dyrskuplassen, 41/1, 2*

Seljord kommune

Bebyggelsesplan for Dyrskuplassen

Bosetningsspor (id98397)

Førromersk jernalder–vikingtid

C56553

Planområdet ligger på en flate på Dyrskuplassen (tidligere under Nordgaarden gnr. 1) like utenfor Seljord sentrum. Planområdet er i nyere tid blitt brukt til korn- og gressproduksjon. I forbindelse med aktiviteter på Dyrsku'n er området ved noen anledninger blitt brukt som parkerings- og campingområde. Landskapet omkring Dyrskuplassen er preget av høye fjell på

alle kanter. Mot nordøst ligger Seljordsvannet, som strekker seg flere kilometer i denne himmelretningen. Undersøkelsesområdet ligger i et område med mange kjente løsfunn fra jernalder, deriblant inntil 150 gravhauger, hvorav Nicolay Nicolaysen i 1893 undersøkte 25 stykker. I dag er det kun rester etter to sikre gravhauger på selve Dyrskuplassen (id21219 og id20260).

Det ble flateavdekket i alt ca. 2600 m², og det ble funnet åtte kokegroper, sju stolpehull samt ytterligere sju udefinerte nedgravinger. Samtlige kokegroper ble undersøkt og beskrevet. I tillegg ble to stolpehull og tre nedgravinger utgravd. Av kokegropene kunne to dateres til førromersk jernalder, én til romertid/folkevandringstid og tre til merovingertid/vikingtid.

Lokaliteten strekker seg trolig utover reguleringsplanen mot nordøst, og under fylkeskommunens registreringer ble det funnet tre kokegroper utenfor utgravningsområdet (Handeland 2006). Kokegropfeltet ligger nær registrerte gravhauger og gravfelt. I et fåtall av gravhaugene er det funnet keramikkar (Nicolaysen 1893, 1899), noe som trekker gravfeltenes brukstidspunkt tilbake til romertid. Enkelte oldsaker peker i retning av at gravfeltene kan ha vært i bruk i vikingtid (Nicolaysen 1899:66). Dette indikerer at gravfeltet og kokegropfeltet var i bruk samtidig.

Stolpehullene som ble funnet, kunne ikke settes inn i et klart mønster, og avstanden mellom dem var for lang til å kunne antyde en eventuell huskonstruksjon. De udefinerte nedgravningene kunne heller ikke gis en klar tolkning.

Prosjektleder: Hulda Brastad Bernhardt og Zanette T. Glørstad

Rapport: Ole Kjos, 2008

Litteratur:Handeland, H. 2006. *Rapport fra kulturhistorisk registrering. Dyrskuplassen, Seljord kommune.*

Telemark fylkeskommune.

Nicolaysen, N. 1893. *Udgravninger i 1893.* Kristiania:

Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring. (Aarsberetning, 1893.)

Nicolaysen, N. 1899. *Udgravninger i 1898.* Kristiania:

Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring. (Aarsberetning, 1898.)

Saksnummer: 06/9091

ZTG

Nr. 58*Tbo, Notaberg, 70/2*

Tokke kommune

Sikring av metallsøkerfunn (ettergraving)

Flatmarksgrav (id88350)

Vikingtid

C53200, C55274

I 2003 innkom det til Kulturhistorisk museum et vevsverd, en celt, fragmenter av linhekle og en ukjent gjenstand av jern, et spinnehjul av bergart og en perle av glass som var framkommet ved søk med metalldetektor (C53200/1-6). Funnstiasjonen ga grunn til å tro at gjenstandene stammet fra en plyndret eller utkastet grav. Det ble satt i gang en sikringsundersøkelse for å dokumentere gjenstandenes kontekst og sikre eventuelle gjenværende gjenstander i graven.

Funnstedet ligger i småkupert skogsterreng langs den gamle veien mellom Kvålsrend og Høydalsmo kyrkje, om lag 600 moh. Like nord for funnstedet ligger en klart markert rundhaug, id96396. Om lag 75 m mot nordnordøst, og langs samme vei, ligger to gravhauger til (id96397 og id96398). Tidligere er det gravd ut en svært funnrik gravhaug med gjenstander fra vikingtid på nabogården Kvåle (gnr. 69, C26551, C33157, C35241).

Undersøkelsen ble gjort som en kombinasjon av stratigrafisk og mekanisk graving. Jordmassene under torva ved funnstedet var svært omrotet og preget av forstyrrelser. Etter mekanisk fjerning av et lag med utkastede og omrotede jordmasser i et felt på 4×4 m kom den uforstyrrede, nederste delen av graven fram. Denne ble undersøkt stratigrafisk. I denne delen av graven ble det funnet hesteutstyr (bissel), tekstilredskaper (linhekle, saks, syl), jordbruksredskap (sigd), smykker (glassperler og en del av en arming eller halsring) og en spillebrikke. I omrotede masser over og rundt graven ble det funnet deler av linhekle, glassperler og et fragment av samme arming eller halsring som ble funnet i den bevarte delen av graven. I en funnkonsentrasjon ca. 2,0 m nord for graven ble det funnet to celter, en hammer og en kniv av jern samt ildflint og fragmenter av et bryne. Det kan ikke utelukkes at gjenstandene her er kastet ut fra en annen flatmarksgrav som eventuelt lå utenfor undersøkelsesfeltet.

Gjenstandene som kan knyttes til graven, kan dateres til perioden 790-820 e.Kr., hovedsakelig på grunnlag av de til sammen 35 perlene. Tilsvarende perler er funnet i de eldste lagene på Kaupang i Vestfold. Gjenstandene i funnkonsentrasjonen nord for graven kan ikke dateres nærmere enn til yngre jernalder. Undersøkelsen kunne slå fast at gjenstandene C53200 kom fra en flatmarksgrav (A) som var satt ned i en naturlig forhøyning og markert med ett lag stein. Graven er plyndret og kastet ut på et tidspunkt som ikke kan fastslås nærmere. Det kan ikke utelukkes at det er flere flatmarksgraver i samme naturformasjon.

Prosjektleder: Ingrid Ystgaard

Rapport: Ingrid Ystgaard, 2006

Saksnummer: 06/8806

ZTG

Nr. 59

Bitdalen, Svalestuen, 140/1, 2

Vinje kommune

Etablering av steinbrudd for rehabilitering av

Bitdalen dam

Kullgroper (id94733, 94736, 94737)

Middelalder

C56180

Bitdalen ligger om lag 6 km i luftlinje nord for Rauland, som en markert sidedal til de åpne flatene på strekningen mellom Totak og Møsvatn. Bitdalen dam demmer opp Bitdalsvatnet. Tiltaket omfattet fjerning av vegetasjonsdekke nedenfor dammen og påbygging med støttefylling og steinfylling av damskråning og damtopp. Telemark fylkeskommune gjennomførte en overflaterregistrering innenfor foreslåtte planområder for massetak i september 2005. Lokaliteten besto av sju kullgroper, hvorav tre kom i konflikt med tiltaket og måtte graves ut.

Gropene var relativt like i størrelse og ytre form, selv om formen på kullaget i bunnen varierte fra firkantet til rund. Denne ulikheten kommer trolig av de lokale forholdene rundt hver grop. Ved id94336 var det for eksempel fjell under, så bunnen nødvendigvis måtte bli flat. De to daterte kullgropene er datert svært likt, mellom 1035 og 1240 e.Kr. Kullgrop id94736 ble ikke datert. Denne hadde to kullag, som trolig representerer to brenninger.

Prosjektleder: Jostein Bergstøl

Rapport: Jostein Bergstøl, 2007

Saksnummer: 06/3036

JBE

Nr. 60

Leirgrav og Holtar, 150/1 og 153/1

Vinje kommune

Reguleringsplan for Leirgrav og Holtar

Kullgroper (id96605-96607, 96627-96631,

96898-96901, 101385)

Vikingtid-tidlig middelalder

C55633

Det undersøkte området ligger i Rauland, ca. 10 km sørsørvest for Møsvatn, mellom 800-900 moh. Det er en del ryddet kulturlandskap i området i form av beite, men også en del gjengrodd mark. Små myrer ligger spredt, og i de lavtliggende delene er det blandingsskog med til dels gamle og store furutrær. I de høyereliggende områdene dominerer løvtrær.

Telemark fylkeskommune hadde påvist tolv kullgroper, og ved denne undersøkelsen ble det i tillegg registrert en ny kullgrop. Tilstanden til kullgropene var varierende: En av tolv registrerte kullgroper var blitt fjernet, og en var litt skadet. Kullgropene lå i to

Figur 5.35. Utgravningsfeltet på Tho i Tokke kommune i Telemark (katalognr.58). Flatmarksgraven (A) synes som et mørkere område om lag midt i bildet, etter fjerning av lag 1 og steinpakningen. Foto: S.M. Gundersen, KHM.

Figure 5.35. Excavation of a Viking Age burial at Tho in Tokke Municipality, Telemark County. The burial site is only visible as a dark layer in the middle of the picture. Photo: S. M. Gundersen, Museum of Cultural History.

grupperinger på tre og ni. De tre kullgropene som lå lengst vekk, ble undersøkt ved hjelp av prøvestikk. De ni resterende kullgropene ble snittet med gravemas-kin. Totalt ti kullprøver ble samlet inn fra gropenes profil, alle prøvene ble treartsbestemt, men bare seks ¹⁴C-datert.

Gropene ved Leirgrav og Holtar var ganske ensartede i størrelse og form og tilsvarer undersøkelsene som ble gjort lenger mot nord, ved Utvatn. Alle gropene ved Leirgrav og Holtar kan karakteriseres som runde kullgropene. Ingen av gropene hadde sidegropene, og bare én grop kan muligens ha hatt flere faser. Dette avviker fra funn ved Utvatn, hvor 4 av 15 gropene som ble undersøkt, hadde 2 bruksfaser (Mjærum 2004). Dateringene fra kullgropene ved Leirgrav/Holtar støtter opp om tidligere resultater fra Utvatn og Møsvatn. Med unntak av to forurensede prøver falt alle dateringene innenfor tidsrommet 985–1170 e.Kr. Dette indikerer at det kan ha vært en hovedbruksfase mellom år 1000 og 1275 e.Kr., med nedgang i jernutvinningen fra omkring midten av 1100-tallet.

Prosjektleder: Hulda Brastad Bernhardt
Rapport: Tone Wikstrøm, 2007

Litteratur:

Mjærum, A. 2004. *Rapport fra arkeologisk utgraving. Produksjonsplass. Blestertuft, tuft og kullgropene. Storhaug, Farhøvd under Skeiet (151/2), Livoll av Moen (153/19 og 21) og Flotbu av Moen (153/20), Vinje, Telemark.* Kulturhistorisk museum, Topografisk arkiv, Universitetet i Oslo.
Saksnummer: 06/5636
ZTG

5.9. AUST-AGDER

Nr. 61

Breive, 1/2, 6, og Hovden, 2/1, 8

Bykle kommune

Reguleringsplan for Hovden Skisenter

Jernutvinningsanlegg og kullgropene (id94342, 98590 mfl.)

Vikingtid og middelalder

C55644–55646, 55677–55678

Fra ytterkanten av Hovden sentrum strekker det om lag 2 km lange Breiveskaret seg i vestlig retning mot Breivevatnet. Bunnen av skaret befinner seg på

800–900 m høyde og er bevokst med tett bjørkeskog, mens skogen er mer glissen høyere oppe i terrenget. Registerings- og utgravningsaktivitet har frambrakt kunnskap om 10 jernvinneanlegg og 242 kullgroper i dette lille dalføret. I 2005 og 2006 ble det foretatt en totalgraving av 3 blestertufter, 33 kullgroper ble undersøkt for hånd, og 3 kullgroper ble utgravd ved hjelp av gravemaskin. I tillegg resulterte søk med magnetometer i funn av fem røsteplasser.

På lokaliteten Heibekken ble det utgravd to blestertufter. Den største var vinkelformet, hadde 4 rom og målte 12,3×10,1 m. Tufta hadde markerte veggvoller med klare syllsteinsrekker og en gulvflate som var delvis skåret ned i grunnen. I bygningens produksjonsdel var det spor etter to sjaktovner med sideavtapping av slagg, en struktur bygd av steinheller og et kullager. I tillegg framkom et mulig malmlager og et ildsted i et bakrom. Slagghaugen tilknyttet tufta er beregnet til å ha en totalvekt på 28,2 tonn.

Det ble også undersøkt en rektangulær ettroms blestertuft som målte 6,8×5,8 m. Denne tufta hadde svakt markerte veggvoller med overliggende syllstein. I tufta lå det en sjaktovn med sideavtapping av slagg, en struktur bygd opp av steinheller og et kullager. En slagghaug med en anslått vekt på i underkant av to tonn var knyttet til bygningen.

Det framkom ellers ca. 500 gram brent bein, blant annet bestemt til sau/geit, reinsdyr og hønsefugl, og det foreligger 13 ¹⁴C-dateringer fra tuftene. Dateringene av fireromstufta faller innenfor tidsrommet 885–1220 e.Kr., mens ettromstufta er blitt datert til 985–1200 e.Kr. I tillegg ble det undersøkt et lag med skjorbrent stein som er datert til eldre jernalder, og en kokegrop fra romertid på anlegget.

På Godstøylbekken, lenger øst i skaret, ble det gravd ut en enskipet blesterbygning som var skåret inn i en markert morenehøyde. Nedgravingen var opptil 1,6 m dyp, og gulvet var gitt en rektangulær form på 3,4×3,4 m. Innenfor veggene var det små hull etter takbærende stolper med en avstand på 0,3–0,4 m. Inn mot tuftas sørlige gavlvegg lå det to ovner med sideavtapping av slagg og en struktur bygd av steinheller, mens et kullager var anlagt på norddelen av gulvflaten. Utenfor inngangspartiet var det slaggutkast med en beregnet totalvekt på i underkant av 1,2 tonn. Det er foretatt åtte dateringer av bjørkekull fra dette anlegget, som faller innenfor tidsrommet 1245–1445 e.Kr. Slaggmengden tyder på at brukstiden kan ha vært til sammen omkring fem år.

Bunnformen til to av kullgroperne ble undersøkt ved hjelp av gravemaskin, en av disse hadde et utvetydig sirkulært bunnplan, mens den andre hadde et velbevart rektangulært bunnlag av kull. Vedartsbestemmelser

viser at det i overveiende grad er blitt benyttet bjørk som utgangspunkt for kullproduksjonen, og i alt 19 ¹⁴C-dateringer har aldersbestemt gropene innenfor tidsrommet 960–1450 e.Kr. Dette sammenfaller i høy grad med dateringene som foreligger fra jernvinneanleggene, og knytter dermed kullbrenningen og jernproduksjonen sammen. Imidlertid mangler det entydige dateringer til vikingtid fra kullgroperne. Dette kan ha sammenheng med at det gjerne er siste gangs bruk som dateres ved slike undersøkelser.

Prosjektleder: Ingrid Ystgaard og Karl Kallhovd
 Rapporter: Ingvild Paulsen og Ingrid Ystgaard, 2005, Øystein Dahle, Ingvild Paulsen og Ingrid Ystgaard, 2006, og Axel Mjærum, 2006
 Saksnummer: 2005/8414 og 2005/8418
 AM

5.10. VEST-AGDER

Nr. 62

Øvrebø kirkegård, 49/26

Vennesla kommune

Utvidelse av kirkegård på Øvrebø kirke

Grav, fotgrøfter og bosetningsspor med fire hus (id91668)

Jernalder

C55211–55215

I forbindelse med utvidelse av Øvrebø kirkegård ble det i 2006 foretatt en arkeologisk undersøkelse på en terrasse ved riksvei 454, rett øst for Øvrebø kirke og den nåværende kirkegården. Under Vest-Agder fylkeskommunes registreringer i 2002 ble det påvist tre strukturer i form av en fotgrøft, et ildsted og en steinsetting med nedgraving rundt. Det ble avdekket ca. 1 mål, og 143 strukturer ble påvist i undergrunnen. Av disse ble en stor andel tolket som stolpehull (104 stk.), 11 som kokegroper/ildsteder, 2 som fotgrøfter, 1 som kulturlag, 1 som grav, 14 som groper/nedgravninger, 1 som mulig veggrøft og 1 som grøft med ukjent funksjon. Foruten disse ble åtte strukturer avskrevet av ulike årsaker.

Den avdekkede flaten omfatter et husområde med fire langhus, med øst–vest-orientering, og deler av et gravfelt i form av to fotgrøfter uten påviste graver og en grav (S109) omgitt av fire kraftige stolpehull, men ingen påvist fotgrøft. Fotgrøftene ligger tett inntil husområdet helt i nord. Fotgrøft 1 ligger temmelig nøyaktig midt i feltet, mens fotgrøft 2 ligger på linje med fotgrøft 1, langs terrassekanten, og fortsetter ut av feltet i øst. Graven ligger plassert midt mellom de to stolperekken i hus 4. En noe ufullstendig datering av bosetningsområdet antyder en brukstid innenfor

Figur 5.36. Del av utgravningsfeltet på Øvrebø kirkegård i Vennesla kommune i Vest-Agder (katalognr.62). Bildet viser de to fotgrøftene fra overpløyde gravhauger og kirken i bakgrunnen. Foto: I.M. Finstad, KHM.

Figure 5.36. Part of the excavation area at Øvrebø cemetery in Vennesla Municipality, Vest-Agder County. The picture shows the two circular ditches that originally surrounded the Iron Age burial mounds. Photo: I. M. Finstad, Museum of Cultural History.

periodene førromersk jernalder og romertid, mens graven ble datert til vikingtid. Noen sikker datering av hustomtene foreligger ikke, det lot seg heller ikke gjøre å datere fotgrøftene.

Prosjektleder: Ingrid Ystgaard

Rapport: Ingrid Marie Finstad, 2006

Saksnummer: 06/74

KLO

Nr. 63

Sande, 136/1, 2, 5

Farsund kommune

Reguleringsplan for rv. 465 Hanesund–Ulland

Bosetningsspor, graver og naust (id79738, 21615 og 31929)

Steinalder, jernalder og middelalder

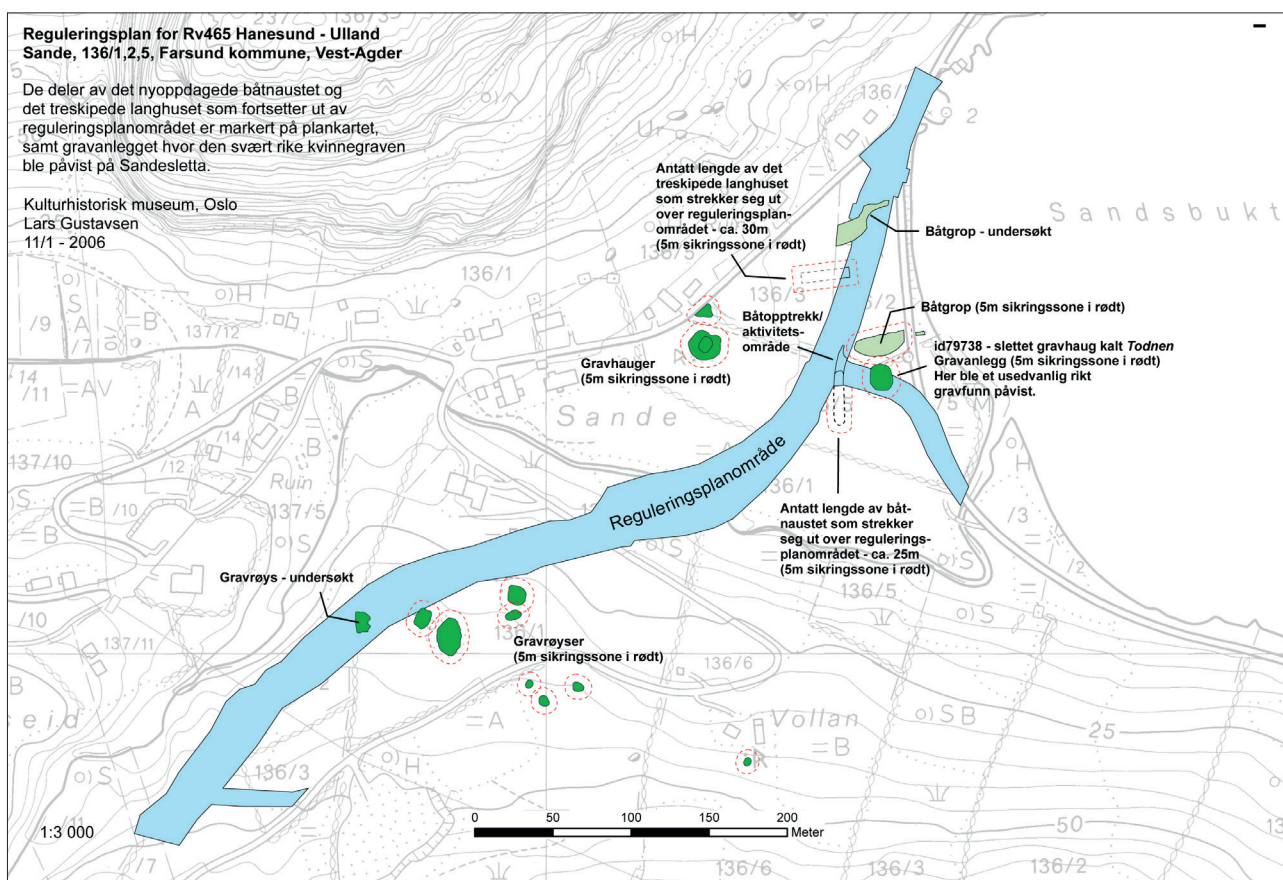
C55731–55753

Den arkeologiske undersøkelse besto av maskinell flateavdekking og utgravning av en gravhaug (id9738) med flere nedleggelse, tre sikre hus, to husområder, ett båtoppbygg, tre naust, to røyser, flere kokegrop/ildsteder og mulige essegrop. Dateringer viser

aktivitet i yngre steinalder, eldre og yngre jernalder samt enkelte funn fra middelalder. Kombinasjonen av krevende værforhold og mange uventede funn førte til at undersøkelsen av blant annet gravanlegget ble kun delvis fullført i 2005. Undersøkelsen ble ferdigstilt i 2006.

Bosetningssporene i undersøkelsesområdet «Vollan» påviste en mulig kontinuitet i bosetninger på stedet tilbake til mellomneolitikum. Det ble avdekket spor etter en boplass på den høyestliggende flaten ca. 35 moh., med toskipet langhus trolig fra senneolitikum og andre gårdsrelaterte spor fra både senneolitikum/bronsealder og jernalder. Et område med flere faser av stolpehull og kokegrop ble avdekket på lokalitet 3, men det var ikke mulig å skille ut enkelte hus. Én kokegrop ble datert til eldre bronsealder.

På Sandesletta viser funn av fire graver i haugen Todnen (id79738) at gravstedet må ha vært i bruk i flere hundre år. De to eldste gravene var brente begravelse datert til romertid, der den ene er blitt delvis forstyrret ved etableringen av det større anlegget fra folkevandringstid. De to yngre begravelsene ble datert

Figur 5.37. Kartet viser de mange kulturminnene som ble undersøkt på Sande i Farsund kommune i Vest-Agder i løpet av 2005 og 2006 (katalognr.63). Gravhaugen Todnen (id79738) er markert til høyre. Kart: L. Gustavsen og W. Helliksen, KHM.

Figure 5.37. Investigation area with the monuments and sites that were mapped or excavated during the project at Sande in Farsund Municipality, Vest-Agder County, during 2005 and 2006. The remnants of the burial mound «Todnen», marked to the right, encompassed four burial pits, one of which contained the square-headed brooch depicted at the front page. Map: L. Gustavsen and W. Helliksen, Museum of Cultural History.

ut fra typologiske dateringer av gjenstandsmaterialet, som besto av til dels svært godt bevarte gravgaver. Den eldste av de to var en ubrent kvinnegrav fra folkevandringstid med uvanlig mange og praktfulle gravgaver, blant annet relieffspennen som er avbildet på forsida. Den yngste var en brent begravelse, men trolig ikke mye yngre siden den var lagt ned øverst og ganske sentralt i samme nedgraving som den ubrente graven.

Undersøkelsen av det treskipede langhuset (hus 3) som delvis lå bygd inn i sida på gravhaugen, resulterte ikke i funn av gjenstander. Fraværet av funn sett sammen med både plasseringen og husets bredde på hele 8 m indikerer at bygningen kan ha hatt en hallfunksjon med aktiviteter knyttet til ledelse, fest og kult i yngre jernalder. Det rike funnmiljøet med to gravfelt peker i samme retning. Stedets betydning kan ha vært av ideologisk karakter, ved siden av den åpenbart strategiske beliggenheten langs den indre farleden mellom Lyngdalsfjorden og Listafjorden/

Fedafjorden. Enda et treskipet langhus ble undersøkt og datert til merovingertid på felt 2. I tillegg ble det undersøkt et husområde med stolpehull fra minst to hus. Det foreligger en datering til romertid fra husområdet.

Det er registrert tre naust på Sandesletta, hvorav to er undersøkt ved utgraving. Naustene ligger 1–1,5 m over havet og er ikke bygd før i sluttfasen av jernalderen. Det var registrert to båthus/naust ved fylkeskommunens registreringer, naust R2, som bevares, og naust R1, ved KHM's undersøkelse kalt S586. Naustet R1/S586 ble undersøkt ved sjakting i 1999, 2000 og 2003. Utgravingene i 2005 viste at naustet lå orientert nordøst–sørvest med en dokumentert lengde på 22,5 m. Resten av naustet strekker seg inn i et område mot sørvest som ikke er undersøkt. Dybden var inntil 1,5 m, mens bredden ved inngangen muligens har vært 8 m. Naustet var delvis ødelagt, og kun rester av kulturlaget ble lokalisert. Herfra ble en kokegrop datert til

Figur 5.38. Utgravningsområdet på Sande i Farsund kommune strekker seg gjennom dyrka mark i forgrunnen på bildet (katalognr.63). Foto: T. Heibreen, KHM.

Figure 5.28. *The investigation area at Sande in Farsund was situated in the cultivated area in the foreground of the picture. Photo: T. Heibreen, Museum of Cultural History*

overgangen mellom eldre og yngre jernalder, 540–650 e.Kr. Det bevarte naustet R2 er trolig et tilsvarende, ikke gjenfylt naust, 70–80 m mot sør. Det ligger orientert østnordøst–vestsørvest, med omtrent samme avstand til sjøen som S586. Lengden er ca. 35 m, og bredden ved åpningen kan være 8–10 m. Trekull fra konstruksjonsspor i gropa ble datert til yngre jernalder, 670–875 e.Kr. Et tredje naust, S594, ble lokalisert ved flateavdekkingen i 2005. Det lå ca. 1,5–2 m over havet og orientert nord–sør, med dokumentert lengde på 10 m. Resten av naustet strekker seg inn i et område mot sør som ikke er undersøkt. I tillegg ble ca. 40 m av båtøpptrekket undersøkt. Tre par med takbærende stolper med en grindbredde på ca. 5,5 m ble lokalisert i naustet. Avstanden mellom stolpeparene var ca. 2 m. Bredden ved inngangen mot nord var 5,5 m. I naustet ble det funnet ca. 150 leirkarskår, 9 nagler av jern, slagg som trolig stammer fra jernbearbeiding i esse, sju avslag av flint, 2 fragment av kvarts samt brente og ubrente bein. I midten av naustet var det et ca. 10 cm dypt kulturlag, som besto av fet, kullblandet jord med stein og grus. Tilsvarende kulturlag ble funnet i selve båtøpptrekket. Inne i naustet er kulturlaget datert til yngre jernalder, 620–690 e.Kr. De to kokegropene i båtøpptrekket er også datert til yngre jernalder, 870–1010 e.Kr. og 690–900 e.Kr. Datering av et stolpehull til 240–420 e.Kr. indikerer at båtøppnaustet var i bruk fra yngre romertid. Dimensjonene på den utgravde delen av anlegget tyder på at vi har med et stornaust å gjøre, uten at vi kan si noe mer om naustets faktiske dimensjoner og konstruksjon. Naustet består av takbærende stolper, men mangler spor etter vegger.

Det har likhetstrekk med både naust fra vikingtid og naust fra eldre jernalder. Det rike funnmiljøet peker i samme retning, men for å få svar på hva slags naust vi har med å gjøre, er det nødvendig å grave ut anlegget i sin helhet. Foreløpig vet vi lite om naust fra yngre jernalder på Sør-Vestlandet. Mangelen på naust fra denne perioden kan skyldes moderne ødeleggelse på grunn av havner som ennå er i bruk, eller at bygningene ikke har etterlatt seg synlige spor på overflaten, som i tilfellet med det tredje naustet på Sande, som ble lokalisert ved flateavdekking.

Funns og dateringer har stor relevans for prosjektets sentrale problemstillinger knyttet til Sandes stilling som sentralsted og knutepunkt for ferdsel på slutten av eldre jernalder og begynnelsen av yngre jernalder (Helliksen 2008).

Prosjektleder: Wenche Helliksen Lund

Rapport: Wenche Helliksen Lund, Cathrine Stangebye Engebretsen, 2009

Litteratur:

Helliksen, W. 2008. «Grav, kult og hall i folkevandringstid og merovingertid på Sande i Farsund kommune, Vest-Agder». *Primitive tider* 2007/08: 7–19.

Saksnummer: 05/27 og 06/130

KLO